د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حدیث تاریخ

لیکوال: علامه عسکری

Aghalibrary.com

سریزه

خدای پاک فرمایي:

لَقَدْ مَنَّ اللّهُ عَلَى الْمُومِنينَ إِذْ بَعَثَ فيهِمْ رَسُولاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آياتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كانُوا مِنْ قَبْلُ لَفي ضَلالٍ مُبينٍ؛[۱]

په رښتیا چې خدای په مؤمنانو ډېر لوی احسان کړے دے چې د دوی تر مینځ یې د دوی له نفسه (جنسه او قومه) پیغمبر راولیږه چې دوی ته د خدای ایتونه لولي او دوی پاکوي او کتاب او حکمت ورته ښیي په داسې حال کښې چې بیشکه له دې وړاندې په ښکاره ګمراهۍ کښې وو.

او همدارنګ فرمایي:

وَ أَنْزَلْنا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنّاسِ ما نُزِّلَ إِلَيْهِم؛[۲]

او تا ته مو دا ذکر (قران) نازل کړے دے چې خلکو هغه څه روښانه بیان کړې هغوي ته نازل کړے شوے دے او ښایي چې دوي غور او فکر وکړي.

د بحث په سریزې کښې ضروري ګڼو چې څو مطلبونه بیان کړو او بیا د حدیث او د علم حدیث د خاتم الانبیاء په شریعت کښې ارزښت او د اهلبیتو او د خلفاو په

۱. سوره آل عمران، ۱۶۴آیت.

۲. سوره نحل، ۴۴آیت.

ملکتبونو کښې د حدیث تاریخ په هکله بحث وکړو.
لومړی دا چې اسلام، یو داسې نظام چې خدای پاک، د انسان فطرت سره سم د دې لپاره چې هغه د انسانیت کمال ته ورسوي، شریعت رالیږلې دے او دا شریعت یې له حضرت ادمه تر خاتم الانبیاء صلی الله علیه و اله پورې هر یو پیغمبر ته د هغه ټولنې په هغه وخت کښې د ضرورت او نیاز مطابق نازل کړے دے. مثلا په حضرت ادم علیه السلام یې د ادم صحیفې د څوک کورنو د ضرورت مطابق او په حضرت ادریس علیه السلام یې د هغه مصحف د یوې کوچنۍ ابادۍ مطابق نازل کړ. او همدې ترتیب سره.... د نوح علیه السلام تر وخته چې خلکو په ښاریو کښې ژوند شورو کړنو شریعت هم د هغه ښار د اوسیدونکیو د ضرورت مطابق نازل شو لکه یو بل سره لین دین چې سود په کښې نه وي، په دې هلکه قران مجید د هغه شریعت په هکله فرمایي:
شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ ما وَصّى بِهِ نُوحا؛[1]
خدای ستاسو لپاره هماغه قانون مقرر کړ چې نوح ته یې د هغې وصیت کړے و.
البته د پیغمبرانو په شریعتونو کښې څه اختلاف نشته او په یو بل سورت کښې فرمایي:
وَ إِنَّ مِنْ شيعَتِهِ لَاَءِبْراهيمَ؛[2]
ابراهیم د نوح د شریعت پیروي کوله.
او مونږ ته فرمایي:
فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْراهيمَ حَنيفاً؛[3]
د ابراهیم د توحیدي دین پیروي وکړئ.
پیغمبر صلی اللهعلیهوآله ته هم فرمایي:

---

۱. سوره شوری، ۱۳آیت.
۲. سوره صافات، ۸۳آیت.
۳. سوره آل عمران، ۹۵آیت.

وَ اتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْراهيمَ حَنيفا ؛[1]

د ابراهیم د توحیدي دین پیروي وکړه.

اسماني شریعتونو په خپلو کښې څه ټکره نه لرله، بلکې د یو بل په تکامل او بشپړتیا کښې وو. د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله په شریعت کښې له دې وروسته چې هغوي د غدیر خم په ورځ علی علیه السلام د خدای له خوا خپل ځای ناستې وټاکهٔ، دا ایت نازل شو:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتي وَ رَضيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دينا[2]

نن مو ستاسو دین کامل کړ؛ او خپل نعمت مو په تاسو تمام کړ، او د اسلام مو ستاسو لپاره (د همیشني) دین په توګه خوښ کړ.

د شریعت د تکامل مثال له حضرت ادمه تر حضرت خاتمه صلی اللهعلیهوآله، داسې دے لکه د ریاضي د علم تکامل چې له اول جماته شورو شي او تر لسم او شپاړسم پورې کامل شي.

التیه په تیرو شریعتونو کښې به ټول شریعت په هماغه اسماني کتاب کښې وو، که د هغه د ادم صحیفې وې که د ادریس او که د موسې علیه السلام تورات وغیره.... وو خو د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله په شریعت کښې په داسې تفصیل سره راغے چې وروسته به بیانیږي.

دویمه: دا چې ټولو شریعت لرونکیو پیغمبرانو، له ځانه وروسته د خپل شریعت لپاره یو وصي او ځای ناستې ټاکلے دے.

د "عقاید اسلام در قران کریم" کتاب په دویم ټوک کښې له حضرت ادمه تر پیغمبر صلی اللهعلیهوآله پورې د وصیانو لړۍ بیانه شوې ده او ټینګار شوےدے چې یو پیغمبر هم بې له وصي او ځای ناستي نه و.

د ادم وصي، شیث و چې په (هبة اللّه) مشهور و.

---

۱. سوره نساء، ۱۲۵آیت.

۲. سوره مائده، ۳آیت.

د نوح وصی، سام و.
د موسی وصی، الیسع و.
او د عیسی وصي، شمعون لرلو.
او په دې طریقه ټولو پیغمبرانو وصیان لرلو، البته هغه وصیانو هم د ځان لپاره خپل شریعتونه لري.
دریمه دا چې: تر څوک چې د نبیانو هغه اوصیاء ژوندي وو، هغه شریعت او اسماني کتاب به محفوظ و. خو کله چې به د یو شریعت لرونکي پیغمبر وصي وفاتیدۀ نو هغه شریعت او اسماني کتاب به د هغه امت د زورورو په لاس تحریفیدۀ یا به یې پټاوۀ. هماغه کسانو چې ځان د حضرت موسې بن عمران پیروکار ګڼي، د تورات هغه برخه چې د هغوي د خواهشاتو مخالفه وه یا یې تحریف کړه او یا یې پټه کړه. د عیسی بن مریم شریعت هم همدارنګ و د تهران د اصول دین د پوهنځای په کتابتون کښې د تورات او انجیل هغه نسخه موجوده ده چې د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله د ظهور په هکله یې بشارت ورکړے دے او بیا په وروستنیو چاپونو کښې دا خبره تحریف شوې ده.[1]
او همدارنګ د هر شریعت امتونو، بدعتونه، له حده تیریدل او نور مخالف کارونه یې په خپل شریعت کښې زیات کړي دي لکه په قران مجید کښې د یهودو په هکله لولو:
مِنَ الّذینَ هادُوا یُحَرِّفُونَ الْکَلِمَ عَنْ مَواضِعِه؛[2]
له یهودیانو داسې کسان دي چې د خدای خبرې یې له خپلې اصلي معنې تحریف کړي دي.
او همدارنګ د اهل کتاب په هکله فرمایي:
وَ إِنّ فَریقاً مِنْهُمْ لَیَکْتُمُونَ الْحَقّ وَ هُمْ یَعْلَمُونَ؛[1]

---

۱. د بحث په اخر کښې به راشي.
۲. سوره نساء، ۴۶آیت.

او بيشکه چې له دوي يوه ډله حق پټوي، په داسې حال کښې چې په خپله ترې خبر دي.
او د عسايانو په هکله فرمايي:
وَ رَهْبانِيَّةً ابْتَدَعُوها ؛[2]
داسې رهبانيت چې هغوي په خپله بدعت جوړ کړے دے.
او مې فرمايي:
لا تَغْلُوا في دينِكُم ؛[3]
اے عسايانو! په خپل دين کښې له حده مه تيرېږئ.
رهبانيت او غلو (له حده وتل) د حضرت عيسى بن مريم په اصل شريعت کښې نه وو. غلو داسې خبره ده چې لکه هغوي وويل: عيسى د خداى زوې دے.
کله چې يو شريعت سره داسې کيږي، نو د نوي شريعت راتلل لازمي کيږي. هغه شريعت چې موسى بن عمران په تورات کښې راوړے و، د عيسى بن مريم په وخت کښې روغ نه و پاتې. له همدې سببه پاک خداى لازم وګڼل چې يو بل پيغمبر يو نوي شريعت سره راوليږي.
البته په شريعتونو کښې نه يواځې دا چې په خپلو کښې په کښې څه ټکره نه وه بلکې ورو ورو مکمل کيدۀ، خو د پيغمبر له وصي وروسته به شريعتونه تحريفيدل.
د رب العالمين حکمت دا وغوښتل چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله شريعت د تل لپاره پاتې شي، ګني دانسانانو فطرت خو نه بدليږي. د دې امت زورورو (خليفه ګانو او حاکمانو او...) طبيعت هماغه د تيرو امتونو د طبيعت په شان شو او بدل شوے نه و. که دوي دا کار کولې شوې چې د خاتم الانبياء اسماني کتاب بدل

---

١. سوره بقره، ١۴٢آيت.
٢. سوره حديد، ٢٧آيت.
٣. سوره نساء، ١٧١آيت.

کړي او څه چې په کښې د دوي د غوښتو سره ټکره لري هغه تحریف یا پټ کړي نو کول یې، او په داسې حال کښې به قران له هغه ارزښته غورځیدلې و چې په کوم باندې مونږ اوس ایمان لرو. هغه قران چې مونږ د هغې په هکله دا عقیده لرو چې ټول د خدای له خوا دے او تر دې چې یو ټکې په کښې هم کم او زیات نه دے شوے له همدې سببه د خاتم الانبیاء امت ته د شریعت رسیدل او د هغې تر اخري وخته پورې له تحریفه خوندي پاتې کیدل له دې سببه دي چې په دوه طریقو سره نازل شوے دے الف) وحی قرآنی؛ ب) وحی بیانی.

تعریف وحی قرآنی و وحی بیانی

وحی قرآنی، هغه وحي ده چې ټول ټکي یې د خدای له خوا دي، او هغه همدا قران کریم دے چې په کښې د اسلامي شریعت ټول اصلونه راغلي دي. لکه په قران کښې راغلي دي:

أَقِمِ الصَّلاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلى غَسَقِ اللَّيْلِ؛[1]

د لمر له زواله تر شپې تیاره کیدو پورې لمونځ قایم کړئ.

او دا خبره چې ټول مسلمانان د سهار لمونځ دوه رکعته، د ماښام لمونځ درې رکعته، د ماسپښین او ماځیګر څلور څلور اود ماښار درې او د ماخښوتن څلور رکعته کوي، دا شمیر یې په قران کښې نه دے راغلے او ټول مسلمانان په دې یوځُله دي، نو دا یې له پیغمبره زده کړي دي ځکه چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په هکله خدای پاک فرمایي:

وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْيٌ يُوحى؛[2]

دا پیغمبرله خپلې خوا خبرې نه کوي، بلکې څۀ چې وایي هغه هماغه قراني وحي ده چې په هغه نازلیږي.

اوهمدرنګ په قران کښې پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله ته ویل کیږي:

---

۱. سوره اسراء، ۷۸آیت.

۲. سوره نجم، ۴آیت.

وَ أَنْزَلْنا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنّاسِ ما نُزِّلَ إِلَيْهِم؛[۱]
او مونږ قران په تا باندې نازل کړ د دې لپاره چې خلکو ته هغه څه بیان کړې چې هغوي ته نازل شوي دي.
البته نور داسې نور ایتونه هم شته چې مخاطب یې یوازې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دے او زمونږ لپاره نه دي. لکه «کهیعص»، «الم» و «حم».
پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله چې څه زمونږ لپاره له دې قرانه او ذکر حکیم نازل شوي دي بیان کړي دي. د هغه حضرت بیان ته، د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیثونه وایي.
دې دویمې وحي ته مونږ «وحی بیانی» وایو چې هماغه لومړۍ وحي چې د قران وحي ده، سره نازلیده لکه د غدیر خم په ورځ له دې سره سم چې دا ایت نازل شو:
یا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَه؛[۲]
اے پیغمبره! کوم څۀ چې درته د خدای له خوا نازل شوي دي خلکو ته ورسوه، او که دا کار ونه کړې نو خپل رسالت دې خلکو ته نه دے رسولے.
وحي بیاني هم ورسره د علی په حق کښې راغلې ده:
یا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ في عليّ؛[۳]
یعنې: اے پیغمبره کوم څۀ چې تا ته د علی علیه السلام په هکله په تا نازل شوي دي خلکو ته ورسوه.
دې ته په پام، (فی علی)، د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیث دے، چې د اصلي پیدایښت یې له هغه وحي بیاني دے چې په پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله شوې وه. همدارنګ د لمانځه د رکعتونو بیان هم همداسې و. او په خپله دا وحي بیاني د خاتم الانبیاء د پیدایښت سبب دے، او چې خدای پاک کله وفرمایل:

---

۱. سوره نحل، ۴۴آیت.
۲. سوره مائده، ۶۷آیت.
۳. بحارالانوار، ۳۷ټوک، ۱۵۵او ۱۸۹مخ.

وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْيٌ يُوحى؛[۱]
دا پيغمبر له ځانه خبرې نه کوي، بلکه څه چې وايي هغه د خدای پاک وحي ده چې په هغه نازلېږي.
له دې زياته مزبوته خبره دا ده چې فرمايي:
وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنا بَعْضَ الْأَقاويلِ لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْيَمينِ ثُمَّ لَقَطَعْنا مِنْهُ الْوَتينَ فَما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حاجِزينَ؛[۲]
يعنې که زمونږ پيغمبر، له ځانه څۀ ووايي او مونږ ته يې نسبت راکړي، نو مونږ به هغه منعې به يې کړو او د زړه رګه به يې پرې کړو او په تاسو کښې څوک د دې کار مخ نيوې نه شي کولې.
په دې وحي کښې چې کوم بيان په پيغمبر صلی‌اللہ‌علیه‌وآله باندې نازليدۀ، هغه څيزونه چې کوم د غټانو او سياستمدارانو او خليفه ګانو لکه معاويه او يزيد د غوښتو مخالف وو؛ راغلي دي، لکه په قران کښې راغلي دي:
وَ الشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ؛[۳]
او هغه ونه چې په قران کښېورباندې لعنت شوے دے.
نو تفسيرونه ولولئ. د حديثونو تفسير ليکوالانو راوړي دي چې ملعونه ونه، بني اميه دي.[۴]
او که چرې دا خبره په قران کښې راغلې وې چې بني اميه معلونه ونه ده، نو په هغوي کښې خو يو کس يزيد و چې د پيغمبر صلی‌اللہ‌علیه‌وآله لمسي يې شهيدان کړل او لوڼه يې ورله بنديانوې کړې، هغه يزيد چې درې ورځې يې مدينه

---

۱. سوره نجم، ۴آيت.
۲. سوره حاقة، ۴۷آيت.
۳. سوره اسراء، ۶۰آيت.
۴. تفسير الدر المنثور، سيوطی، ۴ټوک، ۱۹۱مخ.

د خپلو سپايانو لپاره مباح کړه چې څه يې زړه غواړي ودې کړي.[۱] او د پيغمبر صلی الله‌علیه‌وآله په جمات کښې يې د پيغمبر صلی الله‌علیه‌وآله د اصحابو وينې رواني کړې،[۲] هغه يزيد چې لښکريان به يې د کعبې په لور ودريدل او لمونځ به يې کاوۀ او بيا يې کعبه په منجنيق (د هغه وخت په توپو) وويشته[۳] او ويل به يې: اجتمعتِ الطاعةُ و الحُرمةُ و غَلَبتِ الطاعةُ الحرمةَ؛[۴] دلته د کعبې حرمت د خليفه اطاعت سره ټکره لري او يو ځای نه شي جمع کيدې، نو د خليفه اطاعت د کعبه له حرمت وړاندې دے نو بايد اطاعت وشي.

نو دې ته په پام، که چرې په قران کښې داسې څه موجود وې چې د يزيد د حکومت په خلاف وې، نو يزيد به هم د تيرشوو زورورو کار کاوۀ نو داسې حالت کښې بيا قران کښې تحريف او بدلون راتلۀ. د قران د ايتونو سپکاوې به يې کړې و او يا به يې پټ کړې و او قران به له حجيته غورځيدلے و.

خدای پاک فرمايي:

إِنّا نَحنُ نَزّلْنَا الذّکْرَ وَ إِنّا لَهُ لَحافظُون؛[۵]

مونږ قران نازل کړ او مونږ په خپله د هغې حفاظت کوو.

خدای پاک دا اسماني کتاب، چې بايد تل تر تله پاتې شي او په خلقو باندې حجت وي، په دې طريقې خوندي وساته چې کوم څه په ښکاره د زورورو او خليفه ګانو په خلاف وو هغه يې په دې قران کښې رانۀ وړل، بلکې د پيغمبر

---

۱. تاريخ طبری، ۷ټوک، ۱۱مخ؛ ابن اثير، ۳ټوک، ۴۷مخ؛ ابن کثير ۸ټوک، ۲۲۰مخ؛ يعقوبی ۲ټوک، ۲۵۱مخ.

۲. تاريخ ابن کثير، ۲ټوک، ۲۳۴مخ.

۳. منجنيق: هغه وسيله وه چې هغې سره به يې غټې ګولۍ چې له کپړې او کاڼې په جوړې وې او په تيلو په ککړې وې او اور به يې اخستې و د دشمن په لور ويشتلې چې وسوزي او ختم شي.

۴. تاريخ يعقوبی، ۲ټوک، ۲۵۱-۲۵۲مخ.

۵. سوره حجر، ۹آيت.

صلی‌الله‌علیه‌وآله په حدیث کښې امت ته تبلیغ شو.
په سوره تحریم کښې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دوو ماندینو (عایشه او حفصه)[۱] اشاره شوې ده او فرمایلي یې دي:
إِنْ تَتُوبا إِلَى اللّه فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُما وَ إِنْ تَظاهَرا عَلَيْهِ فَإِنّ اللّهَ هُوَ مَوْلاهُ وَ جِبْريلُ وَ صالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمَلائِكَةُ بَعْدَ ذلِكَ ظَهير؛[۲]
" که تاسو دواړه (میرمنې) خدای ته توبه وباسئ (نو ښه ده) ځکه چې ستاسو د دواړو زړونه کاږه شوي دي او که تاسو د هغه په خلاف د یو بل ملاتړ وکړئ نو خدای د هغه ملګرې دے او له هغه وروسته جبرائیل او نیک مومنان او پرښتې یې ملاتړې دي" د «صالح المؤمنین»، مطلب علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام دے.[۳]
د دې سورت په اخر کښې خدای پاک د دې کیسې په هکله مثال ورکوي:
قد ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً للّذينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَ امْرَأَتَ لُوطٍ كانَتا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبادِنا صالِحَيْنِ فَخانَتاهُما فَلَمْ يُغْنِيا عَنْهُما مِنَ اللّهِ شَيْئا؛[۴]
خدای د هغو کسانو لپاره چې کافران شوي دي د نوح د ښځې او د لوط د ښځې مثال راوړے دے چې هغوي دواړه زمونږ د دوه نیکو بندګانو (د حکم) لاندې وې نو هغوي سره یې خیانت وکړ[۵].

۱. تفسیر طبری، ۲۸ټوک، ۱۰۴ـ ۱۰۵مخ؛ صحیح بخاری، ۳ټوک، ۱۳۷ او ۱۳۸مخ او ۴ټوک، ۲۲مخ؛ صحیح مسلم، کتاب الطلاق، ۲ټوک، ۱۱۰۸ ـ ۱۱۱مخونه، ۳۱ ـ ۳۴حدیث؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۴۸مخ.
۲. سوره تحریم، ۴آیت.
۳. تفسیر الدر المنثور، سیوطی، ۲ټوک، ۲۴۴مخ.
۴. سوره تحریم، ۱۰آیت.
۵. د هغه دوو ښځو خیانت دا و چې هغوي د پیغمبرانو رازونه ونه ساتل او د کافرانو لپاره یې جاسوسي وکړه، خدای د هغوي دا کار غندلے دے او د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د دغو

نو د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دې دواړو ماندینو عایشه او حفصه، د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په کور کښې څه کړي وو چې دومره زورور ایت نازل شو؟ د السقیفه په کتاب کښې د دې کیسه راغلې ده.[۱]

دا معلومیږي چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په کور کښې څه نه څهٔ خبرې وې؛ او ایا د عقبه په پېښه کښې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله اوښ ویرول دې کیسې سره تړلي دي؟

این حزم چې د خلیفه ګانو د مذهب له لویانو دے په خپل کتاب المحلی[۲] کښې له هغه کسانو دے چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د اوښ ویرولو په کیسه کښې د ابو بکر، عمر او عثمان نومونه اخلي.

داسې کیسې په حدیثونو کښې راغلي دي او په قران کښې نه دي بیان شوې د دې لپاره چې قران مجید خوندي پاتې شي. هغه کیسې چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په زمانه کښې یې که هغه په قران کښې راغلې وې نو قران به یې روغ نه و پرېښې.

نو خدای پاک قران مجید په دې طریقه خوندي وساته چې د خاتم الانبیاء شریعت یې (زما له قوله) په دو وحیو سره نازل کړ: الف) وحی قرآنی؛ ب)وحی بیانی. او دا دواړه وحیې د خدای پاک له خوا راغلي دي.

اوس دې بیان سره، د ځینې حدیثونو په معنو هم پوهیدې شو چې مثلا د علی علیه السلام نامه چې په وحې کښې وه هغه څه وه لکه دې ایت کښې «یا أَیُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ ـ فی علی ـ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَهُ وَ اللّهُ یَعْصِمُکَ مِنَ النّاس »، د «فی علی» عبارت د خدای له خدای په وحې بیاني سره

دوو ښځو عمل یې د هغو دوو د عمل په شان ګڼلے دے او د هغو مثال یې دې سره ورکړے دے.

۱. سقیفه کتاب له همدې لیکوال چې خپور شوے دے.

۲. المحلی ۱۱ټوک، ۲۲۴مخ.

راغلے دے.
مرحوم حاجی نوری یو کتاب د فصل الخطاب فی تحريف كتاب رب الأرباب په نامه ليكلے دے. او احسان الهی ظهيرهم نو كتاب د الشيعه و القرآن په نامه ليكلے دے.
حاجي نوري له لومړي سپركي تر لسم څپركي پورې په خپل كتاب كښې هغه روايتونه چې د خليفه ګانو په مذهب كښې راغلي دي چې دا مقصد ترې اخستې شي چې قران تحريف شوے دے راوړي دي او په يوولسم او دولسم څپركي كښې يې همدارنګ روايتونه د شيعه و له كتابونو راوړي دي.
احسان الهی ظهير په خپل كتاب الشيعه و القرآن، كښې يوائې هغه روايتونه چې د شيعو په كتابونو كښې راوړي دي، او هغه روايتونه يې پرېښې دي چې د خليفه ګانو د مذهب په كتابونو كښې دي، تر ننه پورې په پاكستان كښې د شيعو د وژلو له ټولو غټ سبب همدا دوه كتابونه دي چېد دې هيواد وهابيانو همدا دوه كتابونه بهانه كړي دي.
ما د احسان الهی ظهير او حاجی نوری په ځواب كښې درې ټوكه كتاب ليكلے دے:
لومړې ټوک يې د بحوث تمهيدية په نوم دے، او په هغې كښې د قرانې اصطلاحاتو بيان دے. چې نن سبا هغه اصطلاحات زمونږ له لاسه وتي دي او تر څو چې په هغه اصطلاحاتو پوه نه شو نو په روايتونو كښې چې كوم اصطلاحات دي په هغې نه پوهيږو.
په دويم ټوک كښې يې هغه ټول حديثونه چې د خليفه ګانو په مذهب كښې د قران د تحريف په هكله راغلي دي، په اتۀ سوه مخونو كښې څيړل شوي او ځواب يې وركړے شوے دے.
او په دريم جلد كښې يې، القرآن الكريم و روايات مدرسة أهل البيت عليهم‌السلام دے چې په كښې هغه ټول روايتونه چې حاجي نوري د اهلبيتو په

مذهب کښې بیان شوي راوړي دي او هغې سره يې د قران د تحریف لپاره دلیل راوړے دے چې خدای دې نه کړي قران یا زیات شوے یا کم شوے دے، د متن او سند له مخې څیړل شوي دي او د خدای پاک په فضل سره دا ثابته شوې ده چې هر یو حدیث څه اشکال لري او د حدیث د متن مطلب څه دے.
په هغه بحثونو کښې دا معلومیږي چې ځینې مشکلات له دې سببه دي چې د قران او روایتونو په اصطلاحاتو باندې صحیح نه یو پوه شوي او ځینې يې د حدیث د سند له مخې دي.
نو دې ته په پام، د اسلام شریعت دوو وحیو سره نازلیدۀ: قرآنی وحی او بیانی وحی چې بې له وحي بیاني یواځې وحي قراني سره مونږ د اسلامي شریعت (لکه لمونځ، روژه، حج) ته نه شو رسیدي. او د خاتم الانبیاء د شریعت نورو شریعتونو سره همدا لوی فرق دے. ځکه چې په نورو شریعتونو کښې، د هغوي ټول شریعت د هغوي په اسماني کتابونو کښې و (او کتابونو يې تحریف شوي وو) خو په اسلامي شریعت کښې – له دې سببه چې دا شریعت د تل لپاره پاتې کیدونکے دے - د شریعت اصول او بنیادي خبرې په اسماني کتاب او قراني وحي کښې راغلي دي او د هغې شرح، تفصیل او بیان د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله په حدیثونو کښې راغلي دي چې ورته وحي بیاني ویلي شي.

د پیغمبر(ص) په حدیث څه تیر شول

اوس باید دا خبره وڅیړو چې د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله حدیثونو سره څه وشول، ایا هماغه کار ورسره وشو چې کوم د تیرو امتونو زورورو د خپل وخت اسماني کتاب سره کاوۀ؟
په دې امت کښې، زورور (یعنی هغه خلیفه ګان چې د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله حدیثونه د هغوي د غوښتو مطابق نهوو لکه معاویه او یزید)، هغوي د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله حدیثونه په عمل کښې ونه زغم شو او هغو سره مقابله ته

ودریدل.
که مونږ دا وغواړو چې د دې ټولو خبرو سرچینې راوړو نو څو کتابونه لیکل ضروري دي.[۱] نو ښه دا ده چې یو څو ځایونه ترې بیان کړو.
په مسند احمد او سنن دارمي کښې او داسې په نورو کتابونو کښې، له عبدالله بن عمر بن عاصه روایت شوي دي چې ویې ویل: قریشو (یعنې مهاجرانو) ماته وویل:
تَکْتُبُ کلّ ما تَسْمَعُهُ من رسول اللّه و رسولُ اللّه بَشَرٌ یَتَکلّمُ في الغضب و الرضا؟...؛[۲]
ایا تاسو چې له پیغمبر صلی‌اللهعلیه‌وآله هر څه اورئ، هغه لیکئ؟ په داسې حال کښې چې پیغمبر صلی‌اللهعلیه‌وآله د ټولو انسانانو په شان یو انسان دے، او د رضا یا غصې په حالت کښې خبرې کوي؟...
یعنې د پیغمبر صلی‌اللهعلیه‌وآله په یو ځای کښې ابوذر خوښ شوے و وایي:
ما أظلّت الخضراءُ و لا أقلّت الغبراءُ من ذي لهجةٍ أصدق من أبیذر؛[۳]
اسمان سیورې نه دے او ځمکې په ځان نه دے ساتلے داسې کس چې له ابوذره زیات رینښتونې وي.
په بل ځای کښې یې عمار خوښ شوے دے او فرمایي:
عَمّارٌ مَعَ الْحَقِّ؛[۴]
عمار تل حقو سره دے.
په یوې بلې کیسې کښې د پیغمبر صلی‌اللهعلیه‌وآله حکم بن ابی العاص نه دے

---

۱. په دې هکله د همدې لیکوال هغه کتابونو ته چې د أم‌المؤمنین عائشه د حدیثونو په هکله په دوو ټوکو کښې او د عبدالله بن سبا په هکله په دوو ټوکو کښې، او همدارنګ یو سل پنځوس جوړ کړې شوي اصحاب چې په دریو ټوکو کښې لیکل شوے دے مراجعه وکړئ.
۲. سنن أبی‌داود، ۲ټوک، ۱۷۲مخ؛ مستدرك الحاکم، ۱ټوک، ۱۰۲مخ.
۳. مسند احمد، ۵ټوک، ۱۹۷مخ؛ مستدرك الحاکم، ۳ټوک، ۳۴۲ او ۳۴۴مخ.
۴. کنزالعمال، ۱۳ټوک، ۵۳۹مخ.

خوښ شوے او وربانديې يې لعنت کړے دے نو دا څه کار دے چې تاسو يې ټولې خبرې ليکئ؟

نو دې ته په پام قريشو به د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله په وخت کښې اصحاب د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديثونو له ليکلو منعې کول.[۱]

عبداللّه بن عمرو بن عاص وايي: د قريشو دا اعتراض مې پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله ته نقل کړ نو ويې فرمايل:

أُكْتُبْ، فَوَالّذي نَفْسِي بِيَدِه ما خَرَجَ مِنْ فِيّ إلاّ حَقٌ؛[۲]

ويې ليکئ! قسم په خداى زما په خُلې بې له حقه بل څه نه راوځي.

نو د حديثونو خپريدل د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله له وخته منعه شول.

ب) پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله چې کله وفات کيده او بيمار و نو ويې ويل:

آتُوني بِدَواةٍ و قِرْطاسٍ أكْتُبُ لكم كتابا لن تَضِلُوا بَعْدَهُ؛[۳]

ماته دوات او کاغذ راوړئ چې تاسو ته داسې وصيت وليکم چې له ما وروسته ګمراه نه شئ.

په رښتيا چې دا عجيبه ده. يو پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله سره هم داسې نه دي شوي. عمر په هغه ځاى کښې داسې غږ وکړ چې تر ۱۳۳ کالو پورې پاتې شو.[۴] هغه وويل: «حَسْبُنا كتابُ اللّه؛[۵] د خداى کتاب مونږ له بس دے.»

د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله له دې غوښتې وروسته، د اصحابو تر مينځ شور شو،

---

۱. د لا زياتې خبرتيا لپاره وګورئ: علوم حديث، ۵شمېره، ۸مخ، د «منع تدوين حديث» مقاله، محمد على مهدوى راد.

۲. سنن ابى‌داود، ۲ټوک، ۱۷۲مخ؛ مستدرك الحاكم، ۱ټوک، ۱۰۲مخ.

۳. صحيح مسلم، ۵ټوک، ۷۲مخ؛ صحيح البخارى، ۱ټوک، ۵۴مخ؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۳۵۵مخ.

۴. تر دې چې په ۱۴۳ هجرى کال کښې د ابوجعفر منصور په حکم، د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديث ليکل شورو شول.

۵. صحيح بخارى، ۷ټوک، ۹مخ.

غوښتل یې چې لاړ شي او قلم او دوات راوړي، عمر ولیدل چې اوس یې راوړي او پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله چې څۀ غواړي هغه لیکل کېږي نو ویې ویل: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَهْجُرُ»[۱] دا سړے (پیغمبر) ګډې وډې وايي.»

دا په خپله د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیث سره یو جنګ دے!

په اصحابو کښې ځینې حاضرو کسانو وویل: لاړ شو او رابه وړو، پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله وفرمایل: «أَ وَ بَعْدَ ماذا؟... نو له دې وروسته به څۀ شي؟»

ځوک چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په مخکښې دا ووايي: "هغه ګډې وډې وايي" - توبه نعوذ بالله - له پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله وروسته دا کولې شي چې درې څلور کسان شاهدان د خپلې بدې خبرې د ثابتولو لپاره راوړي.

په صحیح بخاري کښې راغلي دي:

«حسبنا کتاب اللّه» ځینې اصحابو وغوښتل چې کاغذ او قلم راوړي او وصیت نامه ولیکل شي، دلته یې وویل: په حاضرو کښې یو کس وویل: «إِنَّ الرَّجُلَ لیُهجِر» او دا خو معلومه ده چې کوم کس د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د وصیت لیکلو مخالف و هم هغه دا خبره کړې ده او هغه بې له عمره بل څوک نه و! چې دا ګواهي ورکړي چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله خبرې د زنکدن په حالت کښې وې او ګډې وډې یې ویلې او داسې څه یې نه دي ویلي او نه یې لیکلي دي له همدې سببه و چې پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله وفرمایل:

قُومُوا عَنِّي، لا يَنْبَغي عند نبيٍّ تَنازُعٌ؛[۲]

پاڅئ او له ما لاړ شئ چې دا نه ښايي چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په خوا

---

۱. با تفاوتهایی در الفاظ: صحیح بخاری، ۴ټوک، ۳۱مخ؛ صحیح مسلم، ۲ټوک، ۱۲مخ؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۳۵۵مخ؛ تاریخ الطبری، ۳ټوک، ۱۹۳مخ؛ کامل ابن الاثیر، ۲ټوک، ۳۲۰مخ.

۲. صحیح بخاری، د جوائز الوفد من کتاب الجهاد باب، ۲ټوک، ۱۲۰مخ او همدارنګ ۲ټوک، ۱۳۲مخ؛ صحیح مسلم، ۵ټوک، ۷۵مخ؛ مسند احمد، تحقیق احمد شاکر، ۱۹۵حدیث؛ طبقات ابن سعد، ۲ټوک، ۲۴۴مخ، د بیروت چاپ؛ طبری، ۳ټوک، ۱۹۳مخ.

کښې جګړه وکړئ.

په حقیت کښې ذهبي ښه فیصله کوي چې په خپل کتاب تذکرة الحفاظ کښې د ابوبکر د حالاتو په بیان کښې له دې وروسته چې ابوبکر سره بیعت وشو وایي:
لا تُحَدّثوا عن رسول اللّه، و إذا سُئِلْتم عنه، قُولُوا بَینَنا و بَینَکم کتابُ اللّه، أحِلُو ما أحَلّهُ و حَرِّمُوا ما حَرّمَه؛[۱]

له پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیث مهٔ روایت کوئ که له تاسو هر څه پوښتنه وشي وایئ زمونږ او ستاسو تر مینځ د خدای کتاب شته هر څه چې یې هلال کړي دي هغه حلال وګڼئ او هر څه چې یې حرام کړي دي حرام یې وګڼئ.

دا د خلیفه ګانو د مذهب سیاست دے، بې له دې یې بله لاره نه وه ځکه چې که د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیثونه موجود وې نو هغوي بیا خلافت ته نه شو رسیدې. نو نتیجه یې دا شوه چې د حدیثونو مخه ونیسي.

هغه خبره چې باید پټه پاتې نه شي هغه دا ده چې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله باندې به چې کوم یو ایت نازلیدهٔ نو چاته چې به یې د هغې تبلیغ کاوهٔ نو خپل بیان چې د خدای له خوا به هغه ته رسیدلې هغه به یې هم ورسره بیانوهٔ او په دې طریقه به یې تبلیغ مکمل کوهٔ. د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله تبلیغ نیمګړې نه و، که چرې هغه فرمایلے: «أقِمِ الصّلاةَ لِدُلُوكِ الشّمْسِ؛[۲] د لمر د زوال په وخت لمونځ قایم کړئ.» او دا خبره وحي قراني سره راغلې وه نو دې سره سم به ورته جبرائیل دا ویل چې لمونځ په څهٔ طریقه قایم کړي. دا خبره هغه مهمه خبره ده چې د حدیث په پیژندګلو کښې ډېرمشکلات حل کوي.

ابن مسعود وایي: «د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله له خُلې مې اویا سورتونه زده کړل.»[۳] مثلا کله چې به ایت نازل شو چې: وَ الشّجَرَةُ المَلْعُونَةَ، نو پیغمبر

---

۱. تذکرة الحفاظ، ۱ټوک، ۵مخ.
۲. سوره اسراء، ۷۸آیت.
۳. مصاحف ابن ابی‌داود، ۱ټوک، ۱۵مخ.

صلی اللّٰهعلیه‌وآله به هغه ته فرمایل چې له دې مراد بني امیه دي.
په دې طریقه د اصحابو د قران کتابونه سره د هغه بیانونو چې له پیغمبر صلی اللّٰهعلیه‌وآله یې د قران په تفسیر کښې د هر ایت په هکله اوریدلي وو لیکي وو.
ابن مسعود، چې د ایتونو په بیان کښې له پیغمبر صلی اللّٰهعلیه‌وآله څخه د ایتونو په بیان کښې اوریدلي وو لیکلي وو او بل صحابي هم چې څه د بل سورت په هلکه اوریدلي وو لیکي وو.
په مسند احمد کښې راغلي دي چې پیغمبر صلی اللّٰهعلیه‌وآله په جمات کښې کان يُعَلّمُنا عَشْرَ آيات، عَشْرَ آيات؛ لس ایتونه مونږ ته رازده کړل لا نَتَعَدّاها حتّى نَعْلَمَ ما فيها مِنَ العِلْمِ و العمل؛[۱] له هغه لسو ایتونو به نه تیریدو تر دې چې د هغه ایتونو علم او عمل په ښه طریقه زده کړو. مثلا که د پیغمبرانو کیسې په کښې نقل شوې وې د هغه پیغمبر کیسه به یې کوله؛ او که ایت د قیامت په هکله وې، نو دا به یې بیانول چې د قیامت ورځ به څګه وي، که د حکمونو په هکله ایت وې لکه لمونځ، اودس، تیمم، نو هغه عمل به یې مونږ ته ښودۀ. نو پیغمبر صلی اللّٰهعلیه‌وآله د قران یو ایت هم خلکو ته نه دے بیان کړے مګر دا چې وحي بیاني ورسره وه. وحي بیاني هماغه د پیغمبر صلی اللّٰهعلیه‌وآله حدیثونه دي چې دې امت ته بیان شوي دي، دا بیاني وحي د خلیفه ګانو سیاستونو سره مخالفې وې. د بیلګې په توګه، د «يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا لا تَرْفَعُوا أَصْواتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ؛ اے مومنانو خپل اوازونه د پیغمبر صلی اللّٰهعلیه‌وآله له اوازه مه اوچتوئ»، په صحیح بخاري کښې راغلي دي چې دا خبرې د ابوبکر او عمر په

---

۱. مسند احمد، ټوک ۵، مخ ۴۱۰؛ تفسیر الطبری، ۱ټوک، ۲۷مخ؛ کنزالعمال، ۲ټوک، ۳۴۶مخ؛ بحارالانوار، ۹۲ټوک، ۱۰۲مخ. برای اطلاع بیشتر، ر.ك: القرآن الکریم و روایات المدرستین، السید مرتضی العسکری، شرکة التوحید للنشر، تهران، ۱ټوک، ۱۵۷مخ.

هکله وي.[1]

نو دا خبره د خلیفه ګانو سیاست سره سمون نه لري؛ او داسې بیلګې ډېر زیاتې دي يو دوه نه دي.

د پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله په وخت کښې دوه ډوله قراني لیکل وو: يو هغه څۀ چې اصحابو چې په خپله خه اوریدل – قران او تفسير – په خپل اختیار سره لیکل او دويم هغه څۀ چې پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله یې حکم کاوۀ هغه به یې لیکل. نو په دې طریقه کوم څه چې په پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله نازلیدل نو پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله به چې کوم يو صحابي ورته نزدې وې هغه به یې راغوښته او هغوي به هغه وحي قراني او وحي بیاني په هر هغه څه لیکله چې ورته نزدې وې لکه: تخته، کاغذ، څرمن او هډوکې وغیره.

ما په تاریخ کښې د پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله د وحي ۲۹ لیکوالان لیدلي دي؛[2] نه دا چې هغه کاتبان وحي وي چې هر يو د پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله خاص کاتب وحي وي، داسې نه څکه چې د پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله خاص کاتب بې له علی علیه السلام بل څو نه و. بلکې دا هغه کسان وو چې پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله به دوي د وحي لیکلو لپاره راغوښتل و په هغوي کښې چې څوک هم موجود وې هغوي به د خدای د رسول خبرې لیکلې.

الهي وحي به کله په کاغذ لیکل کیده، کله په پوستکي او کله کله به د بیزې، غوا یا اوښ د پنډې په هډوکې.

دا لیکل د پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله په کور کښېوو. پیغمبر صلی اللّٰه‌علیه‌وآله علي علیه السلام ته وصیت وکړ چې کله زما له کفن او دفن نه خلاص شي نو دا

---

۱. صحیح بخاری، طبع البُغا، ۴ټوک، ۴۱۰۹ حدیث، ۲ټوک، ۲۸۷۲حدیث، د دې سورت په شان نزول کښې سوره حجرات، ۲آیت.

۲. عیون الاثر، ۲ټوک، ۱۹۱مخ.

ټول سره جمع کړه.[۱]
د هغوي جمع کول په دې طریقه وو چې علی علیه السلام به هغه تختې یا څرمنې سورې کولې او په هغو کښې به یې تار اچوۀ. هغوي دا کار د شورو له ورځې شورو کړ (څکه چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د کفن دفن کار د شورو تر شپې پورې و) او د جمعې تر ورځې یې خلاص کړ. بیا یې د قنبر په مرسته یې هغه قران چې په کښې ټوله بیاني وحي وه د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله جمات ته یوړه.
نو د داسې وحي په موجودګۍ کښې بیا دا امکان نه و چې ابوبکر او عمر او عثمان او معاویه او یزید خلیفه ګان شي.
نو خلیفه ګان د امیرالمؤمنین علي علیه السلام مخې ته ودریدل او ویې ویل: "مونږ ستا راټول کړي قران ته څه حاجت نه لرو، مونږ سره قران شته".
او دا خبره یې رښتیا وه څکه چې هغوي سره هغه قران و چې بیاني وحي په کښې نه وه. علي علیه السلام وفرمایل: "له دې پس به دا قران ونه وینئ"[۲]
او هغه قران چې ورسره وحي بیاني هم وه اوس دولسم امام حجت بن الحسن(عج) سره دے. او دا هماغه کتاب دے چې په حدیثونو کښې راغلي دي کله هغه حضرت ظهور وکړي نو د هغه اصحاب چې ایرانیان دي د کوفې په جمات کښې به یې درس ورکوي (البته دا خبره دې پټه نه وي چې د شیخ طوسي له وخته تر اوسه پورې د نجف عالمان او فقیهان ایرانیان وو) او هغه نوې کتاب چې زمونږ د روایتونو مطابق به یې هغه حضرت (عج) راوړي هغه همدغه قران دے.
اوس باید وګورو چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیثونو سره یې څه وکړل. ابوبکر حکم وکړ چې قران دې بې له وحي بیاني راجمع شي. دا راټولیدل د

۱. بحارالانوار، ۹۲ټوک، ۴۸ او ۵۲مخ، د قمي د تفسیر په نقل، ۷۴۵مخ؛ عمدة القاری، ۲۰ټوک، ۱۲مخ؛ فتح الباری، ۱۰ټوک، ۳۸۲مخ؛ مناقب ابن شهر آشوب ۲ټوک، ۴۱مخ؛ الاتقان للسیوطی، ۱ټوک، ۵۹مخ.
۲. تفسیر الشهرستانی، المقدمة، الورقة، ۱۵ مخ.

ابوبکر په وخت کښې شورو شو او د عمر په وخت کښې پای ته ورسيدل، عمر هغه قران حفصې سره کيښود[۱] او د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله د حديث په منع کولو يې شورو وکړه.

عمر د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله حديث سره څه وکړل؟

اول: د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله د حديث نقلول يې منع کړل، د مثال په توګه درې اصحاب ې نامې يې عبدالله بن مسعود، ابودرداء او ابو مسعود انصاري وې، چې د خليفه د خوښې په خلاف يې حديثونه نقلول هغوي يې مدينې ته راوغوښتل او له دې ښاره يې د هغوي وتل منع کړل او د خپل عمر تر ختميدو يې ورته اجازت ورنه کړ چې له مدينه وځي.[۲]

د سنن ابن ماجه په سريزې کښې راغلي دي:

قرظة[۳] بن کعب وايي: عمر، زۀ د حکومتي کارګر په توګه په کوفه کښې وګمارلم او د مونږ سره د مدينې تر وتلو پورې يې بدرګه کړه. ويې ويل: "په دې خبرې پوه شوئ چې ما تا سو سره ولې بدرګه وکړه؟" ومو ويل: "د دې لپاره چې مونږ د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله اصحاب يو" ويې ويل: «و إنّ مَعَ ذلك لَحاجةً إنّكُم تأتونَ

---

۱. المصاحف، ۱ټوک، ۹مخ؛ کنزالعمال، ۲ټوک، ۲۲۳-۳۲۲مخ؛ منتخب الکنز، بهامش مسند احمد، ۲ټوک، ۴۴مخ؛ فتح الباری، ۱۰ټوک، ۳۹۰مخ.

۲. تذکرة الحفاظ ذهبی، ۱ټوک، ۷مخ؛ شرف اصحاب الحديث خطيب بغدادی، ۸۷مخ؛ تاريخ ابن عساکر، د سکينه الشهابی تحقيق، ۳۱ټوک، ۲۸۰مخ.

۳. قرظه بن کعب الانصاری خزرجی، د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله له اصحابو دے چې په غزوه احد کښې او نورو غزوو کښې يې هغوي سره ګډون کړے و، هغه په هغه لسو کسانو دے چې عمر د خپل خلافت په وخت کښې عمار ياسر سره سم هغه کوفې ته وليږ او د ری په فتح کښې چې په ۲۳ هجری کښې ترسره شوه هغه شامل و او اميرالمؤمنين علی بن ابی‌طالب عليه‌السلام کله چې د جمل په جنګ کښې له کوفې بصرې ته روان شو، قرظه يې د کوفې والي جوړ کړ او اخر دا چې د امير المؤمنين عليه السلام د خلافت ختميدو سره هغه هم له دنيا لاړ. دا مطلب په اسد الغابه، ۴ټوک، ۲۰۳مخ کښې راغلے دے.

أهلَ قَرْيَةٍ، لَهُمْ دَوِيٌّ بالقرآن كَدَوِيِّ النّحل لا تَشغَلُوهم بحديث رَسُولِ اللّه؛[۱] بې له دې يو بل غرض هم لرم او هغه دا چې تاسو داسې ښار ته روان يئ چې د هغه ځای خلک قران ډېر په شوق سره لولي نو هغوي د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حديث په نقلولو مشغول نه کړئ".

ليکلي شوي دي چې له قرظه به چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حديث په هکله پوښتنه کيده نو ويل به يې: "عمر مونږ منعې کړي يو"[۲]

دا عمر دا منعې کول (چې ما د معالم المدرستين له لومړي او دويم ټوک کښې د دې په هکله خبرې کړي دي دا په تاريخ طبري کښې د عمر د ژوند په بيان کښې هم راغلي دي) دې دې حده پورې ورسيدل چې ابا حصين وايي: عمر چې به څوک هم د والي په توګه يو ځای ته ليږۀ، نو هغه سره له مدينه تر بهره تلۀ او هغه ته به يې دا سپارښتنه کوله چې داسې نه وي چې له پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حديث روايت کړي او ويل به يې چې زۀ دا سره د دې کار په ثواب کښې شريک يم![۳] (يعنې دا يې ثواب ګڼه چې حديث منعې کړي).

دويمه: د قران له تفسير له پوښتنه کولو منعه کول

عمر په مدينه کښې يواځې يو څو کسانو ته اجازت ورکړ چې هغوي روايتونه نقل کړي، او هغه دا کسان وو:

۱. أم‌المؤمنين عايشه[۴]

---

۱. سنن ابن ماجه، المقدمة، باب التوقی فی الحديث عن رسول اللّه صلی‌الله‌علیه‌وآله، ۱ټوک، ۱۲مخ.

۲. مستدرك الحاكم، ۱ټوک، ۱۰۲مخ.

۳. تاريخ طبری، طبع اروپا، ۵ټوک، ۲۷۴۱مخ.

۴. طبقات ابن سعد، ۸ټوک، ۳۷۵مخ. همدارنګ وګورئ د أم‌المؤمنين عائشه د حديثونو کتاب دويم ټوک چې ما په اول کښې دا ثابته کړې ده چې د اسلام په تاريخ په پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله پورې دومره دروغ چا نه دي تړلي لکه څومره چې هغې تړلي دي او د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په هکله دومره له ځانه بې واقعيته خبرې چا نه دي کړي او له بده مرغه بې د

۲. کعب الأحبار یهودی: کعب الأحبار هماغه کس دے چې کله بیت المقدس فتح شو نو له یمنه مدینې ته راغے اود اسلام څرګندونه یې وکړه او غوښتل یې چې بیت المقدس ته لاړ شي خو عمر هغه په مدینې کښې هیسار کړ او د خلافت په دربار کښې رسمي ویندویې شو.[1]

اهلبیتو د مذهب له لارویانو نور ټول مسلمانان د پیغمبر صلیﷲعلیه‌وآله سیرت د عایشې له حدیثونو اخلي.

۱. أبواسحاق کعب بن ماتع چې لقب یې کعب الأحبار یا کعب الحبر دے، په اصل کښې یهودي و او د یهودیانو له لویو عالمانو ګڼل کیدۀ. ابن سعد په خپل کتاب کښې په ۷ټوک، ۲ق، ۱۵۲مخ وایي: هغه په لومړیو کښې په یمن کښې و او د ابوبکر په وخت کښې یې اسلام قبول کړ. د عمر د خلافت په وخت کښې مدینې ته راغے چې له هغه ځایه بیت المقدس ته لاړ شي او هلته هستوګن شي. خو عمر ورباندې ټینګار وکړ او په مدینه کښې پاتې شو. هغه به تل تورات د خدای د کتاب په نامه یادوۀ، که څه هم په هغه وخت کښې د قران د څرګند ایت (سوره بقره، آیت ۷۵، ۱۵۹) تورات تحریف شوې و او یو خالص اسماني کتاب نه و. د عثمان په وخت کښې چې کله د حکومت کارونه بدل شول کعب له مدینې شام ته لاړ او معاویه سره شو.

د کعب الأحبار ټوله هڅه دا وه چې د یهودیانو روایتونه په مسلمانانو کښې خپاره کړي او له بده مرغه په دې کار کښې بریالے شو او د اهل کتابو او د بیت المقدس د قبلې په ستاینې کښې د هغه روایتونه او همدارنګ د قران د ایتونو په تفسیر کښې د هغه روایتونه د تفسیر، تاریخ او حدیث په کتابونو کښې لکه تفسیر طبري، تفسیر الدرالمنثور سیوطی، تفسیر قرطبی، تاریخ ابن کثیر او داسې نورو کښې راغلل.

کعب ځینې شاګردان هم تربیت کړل چې د یهودیت په خپرولو کښې د هغه مرسته وکړي لکه عبدالله بن عمرو بن عاص او أبوهریره دَوْسی او داسې نور. عمر او عثمان او معاویه د کعب د کتابونو په خپرولو کښې ډېر کوشش وکړ او په همدې غرض به یې تل په مدینه کښې له هغه د خلقت د شورو او قیامت او د قران د تفسیر په هکله پوښتنې کولې.

اخر دا چې کعب په ۳۵ هجری کال کښې د ۱۰۴ کالو په عمر کښې په شام کښې وفات شو. د کعب په هکله د لا زیاتې خبرتیا لپاره وګورئ: نقش ائمه در احیاء دین، ۲ټوک، ۱۰۳ـ۱۲۲مخ.

۳. تمیم داری: تمیم داری هغه کس دے چې د عسایانو له راهبانو و، هغه د جمعه له لمناځه وړاندې رسمي وینا وال شو.[۱]

۱. أبو رقیة تمیم بن أوس بن خارجة الداری، په اصل کښې نصراني و، د هجرت په نهم کال مدینې ته راغے او مسلمان شو. صحیح مسلم، ۸ټوک، ۲۰۴مخ د فلسطین یو راهب او هغه ځای د خلکو عابد و. (الاصابة فی تمییز الصحابة، ۱ټوک، ۱۸۲مخ، د ترجمې شمېره ۸۲۷) او د تورات او انجیل له عالمانو ګڼل کیدۀ. (تهذیب التهذیب، ۱ټوک، ۵۱۱ مخ لومړی چاپ حیدرآباد) د صحیح بخاري روایت ته په پام (کتاب الوصایا، ۴ ټوک، ۱۳ او ۱۴مخونه، د عبدالحمید چاپ) د تمیم د مسلمانیدو سبب دا و چې عدی بن بداء او مردي چې له بني سهم قبیلې وو، سره په یو تجارتي سفر کښې یو ځای کیږي په لاره کښې یو کس مړیږي چې د دې دواړو شریک وي او خپله برخه دې دواړو ته پریږدي چې د هغه کورنۍ ته یې ورکړي او خپل مال له هغو دواړو بې خبره د قافلې مال سره ګډ پریږدي او دا دواړه خیانت کوي او د خپل هغه شریک ښه مال چې یو ترې هغه جام وي چې د سپینو زرو کار ورباندې شوے وي او قیمت یې درې سوه مثقاله سره زر وي هغه د ځان لپاره اخلي او کله چې د هغه سړي وارثان خبریږي نو دا دواړه په دروغو د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په وړاندې قسم خوري چې له دې خبرې بې خبره ده. او اخر دا چې حقیقت ځرګندیږي او د سوره مائده ۱۰۲ و ۱۰۷ایتونه د تمیم داري او عدی بن بداء په ملامتیا کښې نازلیږي او هغوي په خپل خیانت باندې اعتراف کوي. په دې وخت کښې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حکم وکړ چې هغه دوه باید پیسې او هغه جام د هغه شریک وارثانو ته ورکړي. بیا یې تمیم ته وفرمایل: "وای دې وي په تا باندې اے تمیمه! مسلمان شه چې خدای له تا تېر شي" او په دې طریقه تمیم مسلمانیږي.

د عمر د خلافت په وخت کښې، تمیم باندې عمر خاص رحم وکړ عمر هغه ته «خیر أهل المدینة؛ د مدینه په خلکو کښې غوره» لقب ورکړ. (الاصابة، ۳ټوک، ۴۷۳مخ، ۱۳۵۸ چاپ قاهره) او «له ټولو غوره مومن» (سیر أعلام النبلاء، ۲ټوک، ۴۴۲مخ، بیروت ۱۴۰۱ چاپ).

او هغه ته یې دا ماموریت ورکړ چې د جمعې په ورځ د ویناوال په توګه د جمعې له خطبې وړاندې د عامو مسلمانو لپاره خبرې او وینا وکړي.

د عثمان د حکومت په وخت کښې، تمیم داري ته دا حکم وشو چې په اوونۍ کښې دوه ورځې دا وکړي. (تهذیب تاریخ ابن عساکر، ۳ټوک، ۳۲۰مخ)

دویم خلیفه تمیم داري اهل بدر سره یوځای کړ او هغه یې د اسلام په مخکښانو او لویانو کښې وګڼه او له بیت الماله یې ورته پیځه زره درهمه خاص کړې. (فتوح البلدان، مخ ۵۵۲،

دوي په حدیثونه روایتول او د عمر په وخت کښې بل چا دا حق نه لرۀ چې حدیث روایت کړي[۱] عمر، ټول صحابیان د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله له حدیث نقلولو منعه کړي وو.

دریم: د قران د تفسیر منعه کول

دا کیسه چې مونږ یې راوړو د اهل سنتو په څو کتابونو کښې راغلې ده.[۲]

یو کس چې د تمیم قبیلې له مالدارو کسانو و چې نامه یې صَبیغ بن عِسلْ تَمیمی وه په اسکندریه، کښې یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله له اصحابو د قران د تفسیر پوښتنه کوله.

عمروعاص، عمر خبر کړ. عمر وویل: «هغه حکومتي استازي سره ماته راولېږه» کله چې صبیغ حکومتي استازي سره مدینې ته راورسید، عمر هغه کښیناوۀ او عُرجوني (د کجوري ښاښ چې کجورې یې ترې لرې کړي وي) چې ورسره خوا ته پرته وه هغه یې ورسره دومره په سر وواهه چې هغه وویل: «یا امیر المؤمنین! حَسْبُكَ قَدْ ذَهَبَ الذي كُنْتُ أجِدُ في رأسي؛ بس که، څه چې مې په سر کښې وو

چاپ مصر)

کله چې عمر حکم وکړ چې د روژې مستحب لمونځونه (تراویح) دې په جمعه وکړې شي نو په ۱۴ هجری کال یې د امام په توګه دوه کسان وټاکل چې یو یې تمیم داري و. هغه به په هغه جامو کښې چې په زرو درهمو یې اخستې وې د مسلمانانو لمانځه ته د امام په توګه مخکښې کیده او جمع به یې ورکوله (تاریخ ابن عساکر، ۱۰ټوک، ۴۷۹مخ) تمیم داری د عثمان د خلافت تر اخره په مدینه کښې وو او د اسرائیلیاتو په خپرولو بوخت و. د عثمان له قتله وروسته شام ته وتښتید او په څلویښتم هجري کال کښې له دنیا لاړ. د هغه د لا زیات پیژندګلو لپاره "نقش ائمه در احیاء دین" کتاب وګورئ: ۲ټوک، ۸۳ـ۹۹مخ.

۱. البته عبداللّٰه بن عباس هم په هغه کسانو کښې و چې د حدیث د نقلولو او د قران د تفسیر اجازت ورته ورکړې شوې و. د لازیات معلوماتو لپاره وګورئ: القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۲ټوک، ۴۲۰ـ۴۷۲مخونه.

۲. له هغو ځینې په: الدر المنثور، ۲ټوک، ۱۱۱مخ؛ سنن الدارمی، ۱ټوک، ۵۴ـ۵۲مخ؛ تفسیر ابن کثیر، ۴ټوک، ۲۳۱ـ۲۳۲مخ؛ تفسیر القرطبی، ۱۷ټوک، ۲۹مخ.

ټول والوتل» او کله چې پاڅید نو له سره یې د هغه په لمنې او په عربي کمیس باندې تر څمکې بهیده. عمر یو ځل بیا هم هغه وغوښت. دا ځل یې هغه په ځمکه څملاوۀ او هغه یې سل کوړې وواهه چې له ملا یې وینې روانې شوې. دریم ځل چې یې هغه راوستۀ، ویې ویل: «یا امیر المؤمنین إن کنتَ تُرِیدُ قَتْلی فاقْتُلْني قتلاً جمیلاً؛ که چرې ما قتول غواړې نو بې ازاره مې په ښه طریقه ووژنه!»

عمر هغه بصرې ته، ابو موسی اشعري ته چې د بصرې والي و، ولیږ او هغه ته یې حکم وکړ چې خلک دې هغه سره له خبرو کولو منع کړي.

دا سړے به چې کله جمات ته ننوته نو چرته چې به کښیناستۀ خلک به ترې تښتیدل او د جمات په کوم ځای کښې چې به ودریدۀ نو ورسره به خوا کښې څوک نه ودریدل نو څه وخت پس ابو موسی ته ورغے او ورته یې د خپل حال شکایت وکړ او له هغه یې وغوښتل چې خلیفه ته دې سپارښت وکړي چې دا ممنوعیت دې ترې لرې کړي ابو موسی یې سپارښت وکړه او هغه ازاد شو.[۱]

نو په دې طریقه یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیثونو خپریدل منعه کړو. له دې یې هم زیاتې کړے دے.

د ابن سعد په طبقات کتاب کښې د قاسم بن محمد بن ابی‌بکر په ژوند لیک کښې راغلي دي چې عمر د ممبر لپاسه د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله اصحابو ته قسم ورکړ چې چا هم د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیثونه لیکلي وي هغه دې راوړي، اصحابو ته پته نه وه چې نیت یې څه دے نو ټولو اصحابو چې له پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله څه لیکلي وو هغه یې راوړل. نو کله چې ټولو راوړل نو ټول یې راټول کړل او اور یې ورکړ.[۲]

دویم خلیفه په دې طریقه د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیثونو خپریدل منعه کړل او یوازې درې کسانو ته یې اجازت ورکړ چې حدیثونه دې نقلوي:

---

۱. القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۲ټوک، ۴۱۵-۴۱۷مخ.
۲. طبقات ابن سعد، ۵ټوک، ۱۴۰مخ.

- عایشه
- تمیم داری (چې په اصل کښې عسایي راهب و)
- کعب‌الأحبار یهودی (چې په ظاهره یې اسلام قبول کړے و)

ابن عباس ته یې هم اجازت ورکړے و خو هغه ته یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیث په نقلولو کښې د خلیفه سیاست ښودلے و او ورته یې ټاکلي وو چې کومې خبرې به نقلوې او کومې نه؛ «إنّ عُمر كانَ يَقُولُ: أقِلُّوا الرِّوايَةَ عنْ رَسولِ اللّه صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله إلاّ في ما يُعْمَلُ بِهِ؛[1] عمر به تل ویل: "په عملي چارو کښې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیث نقلول کم کړئ" (لکه دا چې پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله به څه رنګ وضو کوۀ یا به یې څه رنګ لمونځ کوۀ) له همدې سببه ابن عباس بې د هغه ایتونو له تفسیره چې د دوزخ او جنت په هکله دي بل څه به یې نه ویل. دا د عمر حدیث سره کړه وړه و. نو د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیثونو څه نه وو پاتې مګر هغه څۀ چې اصحابو سره په خپلو صحیفو کښې (یعنې په هغه قرانونه کښې چې په خپله یې تفسیر سره لیکلي وو).

ما په خپل کتاب "القرآن الكريم و روايات المدرستين" په دویم ټوک کښې لیکلي دي چې عمر یو قران ولید چې په حاشیه کښې یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله بیان دے نو هغه ځای یې ترې په قینچۍ سره پرې کړ او د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیث (وحي بياني) یې ترې جدا کړه چې باقي پاتې نه شي.[2]

عمر چې کله مړ شو نو عثمان هغه بې وحي بیان قران (چې بې تفسیره جمع شوې و) له حفصې راواخست او حکم یې وکړ چې له دې دې اووه نسخې تیارې کړې شي او شپږ نسخې یې مکې، یمن، دمشق، حمص، کوفې او بصرې ته ولیږلې.

۱. تاریخ ابن کثیر، ۸ټوک، ۱۰۷مخ.
۲. کنزالعمال، ۲ټوک، ۲۰۴مخ، ۳۰۲۳حدیث، طبع دائرة المعارف العثمانیه، حیدرآباد، ۱۳۶۴ هجری.

یو ه نسخه يې ځان سره په مدینه کښې وساتله[۱] هغه قران چې (چې حفصې سره و) په کښې املايي غلطی وې. عثمان وویل: «فيهِ لَحْنٌ سَتُقيمُهُ الْعَرَبُ بِألْسِنَتِها ؛[۲] په دې نسخې کښې املايي غلطی دي چې عرب به يې په خپلو ژبو صحيح لولي» د دې جملې په معنا صحيح څرګنده نه ده. "لحن" يعنې املايي غلطي. مسلمانانو هغه املايي غلطی تر ننه پورې په قران کښې هماغه شان پرېښې دي.
دا کوم قران چې نن سبا مسلمانانو سره دے هماغه قران دے چې کوم د عثمان په وخت کښې املايي غلطو سره ليکل شوے و لکه د «رحمان» ټکې چې «رحمن» ليکل شوے دے، يا «بسطة» ټکې چې «بصطة» ليکلې شوے دے.[۳]
دا خبره چې ليکلي يې دي عثمان قران راغونډ کړ، ما د القرآن الكريم و روايات المدرستين په دويم ټوک کښې ثابته کړې ده چې غلطه ده.[۴]
قرآن د پيغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په وخت کښې د جبرائيل په وحي سره جمع شوے دے.
إِنَّ عَلَيْنا جَمْعَهُ وَ قُرْآنَهُ...ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنا بَيانَهُ؛[۵]
د دې قران جمع کول او لوستل زمونږ په ذمې دي... با يې بيانول او څېړل هم

۱. تاريخ الاسلام ذهبی، ۲ټوک، ۱۴۴-۱۴۵مخ.
۲. الدر المنثور، ۲ټوک، ۲۴۶مخ؛ کنز العمال، ۲ټوک، ۳۷۲مخ؛ منتخب کنز، ۲ټوک، ۵۱مخ، د ابن ابی‌داود او ابن انباری د صحيفو په نقل.
۳. يوه بله بيلګه يې دا ده چې لنسفعن، لنسفعا ليکل شوے دے او په علق سورت ۱۵آيت کښې؛ ليکونن، ليکونا ليکل شوے دے او په سوره يوسف، ۳۲آيت کښې. يا ليت، يليت ليکل شوے دے او په سوره زخرف، ۳۸آيت کښې. يعيسی ليکل شوے دے او په سوره آل عمران، ۵۵آيت کښې. شرکاءُ، شرکؤُا ليکل شوے دے او په سوره مائده، ۱۱۰ او ۱۱۲ آياتونو کښې. لشیء، لشائ ٍ ليکل شوے دے او په سوره کهف، ۲۳آيت کښې. بِأيْدٍ، بايْيْدٍ ليکل شوے دے او همدارنګ د سوره ذاريات، ۴۷آيت.
۴. القرآن الكريم و روايات المدرستين، ۲ټوک، ۷۱-۹۵مخ.
۵. سوره قيامت، ۱۷ و ۱۹آياتونه.

زمونږ په ذمې دي.
په لومړي ځل قران خدای د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په سینې کښې غونډ کړ او هر کال به د روژې په میاشتې کښې، جبرائیل هغه قران چې په پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله نازل شوے و هغې سره به یې مخامخوۀ او د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د وفات په کال دوه ځله د جبرائیل او پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله تر مینځ دا قران سره مخامخ او سره مقابل شوے دے[1] د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په وخت کښې په سل ګونو حافظانو او اصحابو دا قران په خپله له پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله زده کړې او لیکلې و.[2] او په زرګونو کسانو حفظ کړے و[3] او په کښې هیڅ کمې او زیاتې نه دے شوے[4] کوم څۀ دي هغه هغه حدیثونو دي (چې وحي بیاني او یا تفسیر) و هغه یې تر حذف کړ او کوم قران چې اوس زمونږ په لاس کښې دے هغه د عثمان په وخت کښې لیکل شوے دے، نه دا چې عثمان دا قران راغونډ کړے وي قران خو پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله او ابوبکر او عمر هم نه و جمع کړے بلکې قران خدای پاک جمع کړے دے.
کوم روایتونه (چې دا غونډول بل چا نسبت ورکول) ټول دروغ دي او په القرآن الکریم و روایات المدرستین، (باب جمع القرآن) دویم ټوک کښې دا خبره ثابته شوې ده.
مثلا دا چې: إِنَّما يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ،[5] د هغه ایتونو تر مینځ راغلے دے چې د پیغمبر میرمنو په هکله دي د دې لپاره دے چې دا

---

۱. مسند احمد، ۶ټوک، ۲۸۲مخ؛ سنن ابن ماجه، ۵۱۸مخ، ۱۶۲۱حدیث؛ صحیح مسلم، ۴ټوک، ۱۹۰۵مخ، ۹۸ و ۹۹حدیث.
۲. القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۱ټوک، ۱۳۰-۲۱۸مخ.
۳. همان.
۴. القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۲ټوک، ۹۵-۱۲۱مخ.
۵. سوره احزاب، ۳۳آیت: «خدای له دې بله نه غواړي چې تاسو اهلبیت پاک کړي او پلیدی په کامله توګه له تاسو لرې کړي»

خطاب: «وَ لا تَبَرّجْنَ تَبَرُّجَ الْجاهِلِیّةِ الْأُولی»[۱] حضرت زهرا(س) ته نه شامليږي او هغه بي بي د قران د نص مطابق معصومه او پاکه ده او دا ايت د خدای د حکم مطابق د دې ایتونو تر مینځ راغلے دے.

د قران يو ايت يا يوه کلمه، له خپل ځايه نه د ے خوځیدلې او نه بدله شوې ده. د تحريف د روايتونو په هکله بايد دا ووايم چې دا خبره اصلا صحيح نه ده يا يې مونږ په معنې نه يو پوه. د قران د يو ټکي ځای په ځای کيدل داسې دي لکه چې ووايو مثلا سترګې د غوږ په ځای کيښودې شو، نو دا څه امکان نه دلري ځکه چې د ټکو او ايتونو ځای په ځای کيدو سره معنی بدليږي.

د قران سورتونه وزن لري، زۀ يې په وزن پوهيږم خو بيانولې يې نه شم. کله چې يې ټکي بدل شي نو د هغې وزن او معنی بدليږي. د قران سورتونه داسې دي لکه په تيره زمانه کښې د خليل بن احمد شعرونه؛ چې وزن لري خو اوسه پورې خلک لا د هغې په وزن صحيح نه دي پوه شوي. د قران يو ټکې، نه کم شوې او نه زيات شوې نه وړاندې شوې او نه وروسته شوې، هر يو ټکې په خپل ځای کښې د نورو ټکو په ځای راغلےدے او نورو ټکو او ټول سورت سره سمون لري.

دې ته په پام کوم څۀ چې دلته بيان شول، خليفه ګانو اول حديثونه راغونډ کړل او ويې سوځول او بيا دريم خليفه، عثمان، هغه قرانونه چې وحي بياني ورسره وه او "مصحف" به يې ورته ويل، ټول راجمع کړل او ويې سوځول يوائې يو کس ورته خپل مصحف ورنه کړ او هغه عبد الله بن مسعود و.

نو د عثمان په وخت کښې هم د قرانونو راټولول له زيات شو. هغه صحابه چې د عثمان په خلاف يې پاڅون کړے و، هغوي به له قرانه ګټۀ اخسته. عبد الله بن مسعود چې د کوفې د خلکو «مُقْرِیء»[۲] و، په کوفه کښې د هغه ځای والي وليد

۱. سوره احزاب، ۳۳ آيت: «اے د پيغمبر ماندينو... لکه د لومړني جاهليت په شان خلکو ته مه ځرګنديږئ»

۲. مقریء یعنی هغه کس چې قرآن وحی بیانی سره تفسير او تعليم کوي.

سره په جنګ شو. ابن مسعود، دا ايت إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا [۱] لوستهٔ او ويل به يې چې دا ايت د وليد په هکله نازل شوے دے.[۲] نو له دې سببه عثمان له خلکو مصحفونه راغونډ کړل او ټول يې وسوځول، مګر ابن مسعود چې خپل مصحف ورنه کړ نو چې څه يې له وسه کيدل هغه سره يې وکړل! نو څومره دروغ چې يې تړلي شو د هغه مصحف پسې يې وتړل. بني اميه و د هغه د شخصيت د خرابولو لپاره په هغه پسې او د هغه په مصحف پسې ډېر دروغ وتړل؛ چې يو ترې دا و چې ويل به يې: د هغه په مصحف کښې «معوّذتين» نه دي راغلي.[۳]

دا کوم قران چې له مونږ سره دے، دا هماغه قران دے چې په پيغمبر صلی‌اللّٰه‌عليه‌وآله نازل شوے دے او په کښې هيڅ کمې زياتې او ځاى په ځاى والې نه دے راغلے، هغه يوازينې کار چې هغوي وکړ هغه دا و چې وحي بياني يې ترې جدا کړه لکه څه رنګ چې يې له دې وړاندې د پيغمبر صلی‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديثونو ليکل او نقلول منعه کړې وو.

يوازې د حضرت علی(ع) د ظاهري خلافت په وخت (له ۳۶ تر ۴۰ هجري کاله) کښې او د عمر بن عبدالعزيز په وخت (له ۹۹ تر ۱۰۱ هجری کاله) کښې د

---

۱. سوره حجرات، ۶آيت: «که يو فاسق کس تاسو ته څهٔ خبر راوړ نو د هغې په هکله تحقيق وکړئ»

۲. تفسير طبری، ۲۲ټوک، ۷۸مخ؛ تفسير سيوطی، ۶ټوک، ۸۸ـ۹۲مخ.

۳. الاتقان، ۱ټوک، ۸۱مخ؛ مسند احمد، ۵ټوک، ۱۲۹ مخ او همدارنګ وګورئ: القرآن الکريم و روايات المدرستين، ۲ټوک، ۱۰۴ ـ ۱۰۲مخونه. له معوذتينو مراد، دا دوه سورتونه «ناس» او «فلق» دي.

د عبدالله بن مسعود د پيغمبر صلی‌اللّٰه‌عليه‌وآله په وړاندې شان او د عثمان او بني اميه هغه سره بد چلن کتلو لپاره وګورئ: القرآن الکريم و روايات المدرستين، ۲ټوک، ۴۲۲ ـ ۴۷۰ مخونه او احاديث أم المؤمنين عائشه، ۱ټوک، ۱۱۳ ـ ۱۱۷مخونه، د ۱۴۱۴ هجری پينځم چاپ.

پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله د حديث ليکلو ته اجازت ورکړې شو.[۱] بيا کله چې عمر بن عبدالعزيز ته په خپله بني اميه و زهر ورکړو او ويې وژٔ نو د حديث ليکل بيا منعه شو تر ۱۴۳ هجری کاله پورې.[۲] تر دې چې داسې حديثونه يې هم جوړ کړل چې پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله فرمايلي دي: «لا تکتُبوا عنّي و مَنْ کتب عنّي غيرَ القرآن فلْيَمْحُه؛ له ما روايت مۀ ليکئ او څوک چې له بې له قرانه بل څه وليکي بايد هغه دې ختم کړي.»[۳]

په تاريخ الخلفاء سيوطی کښې (د ابوجعفر منصور په حالاتو کښې) او په تاريخ الاسلام ذهبی (د ۱۴۳ هجري کال په تاريخ کښې) راغلي دي چې د حديث ليکلو اجازت د منصور په وخت کړښې ورکړې شو. نو سيرت او حديث او تفسير او نور له هغه وخته په ليکلو شو.[۴] نو د خدای د رسول(ص) حديثونه د خليفه ګانو په مذهب کښې ۱۳۰ کاله له يوې سينې بلې ته منتقل کيدل.

د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله حديثونه د امام علی عليه السلام او معاويه په خلافت کښې

حضرت امير عليه‌السلام دوه کارونه وکړل: يو قراني خدمت وکړ چې د «نحو» علم يې د قران د حفظ لپاره جوړ کړ.[۵] او د حضرت امير عليه‌السلام دويم کار دا

۱. سنن دارمی، سريزه، ۱۲۲مخ؛ طبقات ابن سعد، ۷ټوک، ۴۴۷مخ، بيروت چاپ؛ مصنف عبدالرازق، ۹ټوک، ۳۳۷مخ، هند چاپ، ۱۹۷۰ م؛ اخبار اصبهان ابو نعيم، ۱ټوک، ۳۱۲مخ؛ تدريب الراوی سيوطی، ۹۰مخ؛ فتح الباری، باب کتابة العلم، ۱ټوک، ۲۱۸مخ.

۲. معالم المدرستين، ۲ټوک، ۵۷مخ، لومړی چاپ، ۱۴۱۲ هجری.

۳. صحيح مسلم، ۴ټوک، ۹۷مخ؛ سنن دارمی، ۱ټوک، ۱۱۹مخ؛ مسند احمد، ۳ټوک، ۱۲، ۳۹ و ۵۶ مخونه.

۴. تاريخ الخلفاء، سيوطی، ۲۶۱مخ؛ تاريخ الاسلام ذهبی، ۶ټوک، ۶مخ.

۵. طبقات النحويين، ابی‌الاسود، ۱۳مخ؛ فهرست ابن نديم، المقالة الثانية، الفن الاول من اخبار النحويين، ۵۹ ـ ۶۰مخ؛ وفيات الاعيان، ۲ټوک، ۲۱۶مخ؛ الهداية و النهاية ابن کثير، ۸ټوک، ۳۱۲مخ؛ الاغانی، ۱۲ټوک، ۳۰۲ مخ و ط. سياسی، ۱۱ټوک، ۱۰۱مخ،

و چې هغه اصحاب چې په كوفه كښې وو او د هغوي شمير ۱۸۰۰ رسيدۀ هغوي يې د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديثونو په نقلولو كښې ازاد پريښودل بلكې ځينې وختونو كښې يې هغوي تشويق كړل، لكه د غدير د حديث په نقل كښې.[1]

او په صحيح بخاري او مسلم كښې او نورو ځايونو كښې چې كوم حديثونه صحيح دي هغه د حضرت امير عليه السلام له زمانې دي. مثلاً په صحيح مسلم كښې راغلي دي چې پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله علي عليه السلام ته وفرمايل: «أنت مِنّي بِمَنْزِلَةِ هارونَ مِنْ موسى إلاّ أنّهُ لا نَبِيّ بَعْدي.»[2]

معاويه چې كله حاكميت وموند، ويې ليدل چې اسلامي علمونه او عالم اسلام د هغه په خلاف دے او د حضرت على عليه السلام په فضيلت كښې حديثونه زيات خپاره شوي دي نو حكم يې وكړ چې د ابوتراب علي عليه السلام او د هغه د اولاد په هلكه دې يو حديث هم نقل نه شي.[3]

نو څه يې وكړل؟ په حديثونو كښې رامنځته شوې ټكرې يوه بيلګه بيانوم.[4]

د خليفه ګانو د مكتب په روايتونو كښې په تاريخ طبري او تفسير طبري كښې

تاريخ ابن عساكر د ابى‌الاسود الدوئلى ترجمه؛ معجم الادباء، ۱۴ټوک، ۴۹مخ؛ نزهة الالباد فى طبقات الادباء، ۵، ۱۸ـ۲۲ و ۳۰۲ مخونه، انباه الرواة قفطى، ۱ټوک، ۴ـ۲مخ، قاهره چاپ، سنة ۱۳۶۹.

۱. تاريخ ابن كثير، ۵ټوک، ۲۱۰ ـ ۲۱۲مخ؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۱۱۸ ـ ۱۱۹ مخ او ۴ټوک، ۳۷۰مخ؛ مجمع الزوائد، ۹ټوک، ۱۰۵مخ. همدارنګ وګورئ معالم المدرستين پينځم چاپ، ۱ټوک، ۴۹۹ـ۵۰۰مخ؛ نقش ائمه در احياء دين، ۱۴ټوک، ۱۸۸ـ۱۸۹مخ.

۲. صحيح مسلم، ۷ ټوک، ۱۲۰مخ، باب فضائل على بن أبى طالب. په صحيح بخارى كښې، ۲ټوک، ۲۰۰مخ، باب مناقب على بن ابى‌طالب هم دا روايت راوړے دے خو اخري عبارت يې دارنګ دے: الا انه ليس نبى بعدى.

۳. شرح نهج‌البلاغه ابن ابى‌الحديد معتزلى، ټوک ۳، مخ ۱۵ـ۱۲.

۴. او د لازياتې خبرتيا لپاره د أحاديث أم‌المؤمنين عائشه دوه ټوكه كتاب او د نقش عايشه در تاريخ اسلام كتاب ترجمه وګورئ.

راغلي دي چې کله دا ایت: و أَنْذِرْ عَشیرَتَكَ الأَقْرَبینَ[۱] نازل شو، پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حکم وکړ بني عبدالمطلب راغلل او هغوي ته یې وویل: «أَیُّکُمْ یُؤازِرُني علَی هذا الأمْرِ علی أن یکون أخي و وصییّي و خلیفتي فیکم؟؛ په تاسو کښې څوک په دې کار کښې زما مرسته کوي چې په تاسو کښې زما ورور او وصي او خلیفه وي؟» هیچا قبوله نه کړه. علی علیه السلام په دغه وخت کښې ځوان و، ویې ویل: «أنا یا نبیّ اللّه؛ زهٔ اے د خدای رسوله» حضرت، اوچت کړ او ویې فرمایل: «إنّ هذا أخي و وصییي و خلیفتي فیکم فَاسْمَعُوا له و أطیعوا؛ دې په تاسو کښې زما ورور او زما وصي او زما خلیفه دے نو خبره یې واورئ او اطاعت یې وکړئ»

بنی‌عبدالمطلب پاڅیدل او لاړل او په ابوطالب پسې یې مسخرې وکړې چې: «قَدْ أمَرَكَ أنْ تَسْمَعَ لابْنِكَ و تُطیعَ؛ دا ته یې حکم درکړ چې د خپل زوې خبره واورې او اطاعت یې وکړې.»[۲]

خو ابوهریره وایي چې کله دا ایت «و أنذر عشیرتك الأقربین» نازل شو، پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د صفا غره ته وخته او ویې فرمایل: «یا بنی‌عبدمناف! یا بنی‌عبدالمطلب! یا صفیة بنت عبدالمطلب! یا فاطمة بنت محمد! یا عائشة بنت

---

۱. سوره شعراء، ۲۱۴آیت: او خپلوان دې وویروه.

۲. تاریخ طبری، د یورپ چاپ، ۱ټوک، ۱۱۷۱ او ۱۱۷۲مخ؛ او ابن عساکر، د محمودی تحقیق، ۱ټوک، ۸۸مخ؛ تاریخ ابن اثیر، ۲ټوک، ۲۲۲مخ؛ شرح ابن ابی‌الحدید، ۳ټوک، ۲۲۳مخ. دا خبره پاتې نه شي چې طبري د خپل تاریخ په کتاب کښې، لکه څه رنګ چې نقل شوي دي دا روایت مکمل راوړے دے خو د خپل تفسیر په کتاب کښې یې د دې یاد شوي ایت لاندې دا روایت نقل کړے او هغه ټکي چې د امیرالمؤمنین علیه السلام په خلافت باندې دلالت کوي هغه یې پرېښي دي او د هغو په ځای یې مبهم ټکي لکه ـ کذا و کذا ـ راوړي دي. هغه د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله خبره داسې نقل کړې ده: «ان هذا أخی و کذا و کذا!»

أبيبكر! إنّي لا أملك لكم من اللّه شيئا.»[1]
ابوهريره د خيبر د فتح په کال په هغه بيړۍ کښې چې جعفر بن ابي طالب او د هغه ياران يې له حبشي يمن ته راوړي وو، له هغه ځايه مدينې ته راغلے و. دوي د خيبر په فتحې کښې د اسلام سپاپانو ته ورسيدل او پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دوي د خيبر له غنيمتونو برخه ورکړه.
أبو هريره د دې ايت «وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ»، د نازليدو په وخت کوم ځای و چې دا کيسه روايتوي؟ بي‌بي زهرا (س) د بعثت په پينځم کال زيږيدلې وه.[2] او دا ايت د بعثت په دريم کال نازله شوې ده. په دې کال کښې لا بي‌بي زهرا (س) او عايشه نه وې پيدا.
امام جعفر صادق علیه‌السلام فرمايي: «ثلاثةٌ كانوا يكذبون على رسول اللّه صلی‌الله‌علیه‌وآله، أبو هريرة و أنس بن مالك و امرأة؛ درې کسان دي چې د خدای په رسول پسې به يې دروغ تړل او هغه: ابوهريره او انس بن مالک او يوه ښځه ده» (چې مطلب يې څرګند دے)[3]
دا درې کسان په نظر کښې وساتئ. کومې خرابکارۍ چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په حديثونو کښې دې دريو کسانو وکړې دا سې هيچا نه دي کړې.[4] نن چې دا کوم دروغ حديثونه دي هغه ډېر د معاويه په وخت کښې جوړ شوي دي.

---

۱. يعنی: اے د عبد مناف بچو، اے د عبدالمطلب بچو، اے صفيه د عبدالمطلب لور، اے فاطمه د محمد لور، او اے عايشه د أبوبکر لور، زۀ د خدای له خوا تاسو سره څۀ وعده نه کوم.
لږ څۀ فرق سره دا خبره سنن النسائی، ٦ټوک، ۲۴۷مخ؛ مسند احمد، ۲ټوک، ۳۵۰مخ؛ صحيح بخاری، ۴ټوک، ۱۲۱مخ هم راوړې ده.
۲. بحارالانوار، ۴۳ټوک، ۹مخ، ۱۳ او ۱۲حديث.
۳. بحارالانوار، ۲ټوک، ۲۱۷مخ؛ الايضاح، ۵۴۱مخ؛ الخصال، ۱۹۰مخ، ۲۲۳حديث.
۴. وګورئ: الکافی، ۳ټوک، ۳۴۲مخ؛ التهذيب، ۲ټوک، ۳۲۱مخ.

مدائنی په خپل کتاب الأحداث کښې لیکي:
معاویه له دې وروسته چې خلافت یې په لاس راوړ، نو خپلو کارګرو ته یې دا رنګ حکم ورکړ:
څوک چې هم د ابوتراب علي او د هغه د کورنۍ په ستاینه کښې څه ووایي نو د هغه د وینې او مال څه حرمت نشته او وینه یې څه پور نه لري.
یو ځل بیا معاویه خپلو کارګرو ته په ټولو سیمې کښې په خپل حکم کښې ولیکل: د علي او د هغه د کورنۍ د هیچا ګواهي مه قبلوئ. او همدارنګ یې حکم وکړ: څوک چې هم د عثمان ملګري وي او هغه سره یې مینه وي او هغه کسان چې د هغوي په ستاینه کښې حدیث نقلوي، نو زما د حکومت په ټولو سیمو کښې هغه وپیژنئ او ځان ته یې نزدې کړئ او درناوې یې وکړئ. بیا چې داسې کسان د عثمان په فضیلت کښې څه وایي هغه راته ولیکئ او د ویونکي نامه او د هغه د پلار نامه او کورنۍ یې هم راولیکئ!
دا حکم داسې جاري شو او ځان بیللو او حریصناکو او بیغیرتو د دنیا د مال لپاره داسې حدیثونه له ځانه جوړ کړل چې د عثمان فضیلتونه زیات شول! ځکه چې معاویه پیسه جامه او ځمکې او څه چې په لاس کښې وو بې دریغه په دې لاره کښې خرچ کړل. او یو ناپیژندلي او سپک کس چې به د معاویه کارګرو ته ورغی او څه چې به یې د حدیث په توګه د عثمان په ستاینه کښې نقلول، نو ورته به پام کیدهٔ؛ د هغه نامه به یې لیکله او د حکومت په چارو کښې به ورته مقام ترلاسه کیدهٔ.
څه وخت پس معاویه یو بل حکم وکړ چې خپلو کارګرو ته یې حکم ورکړ: اوس د عثمان فضیلتونه زیات شو او ټولو ښارونو کښې اوریدې شي نو اوس خلک دې ته وهڅوئ چې د لومړیو خلیفه ګانو په فضیلت کښې روایتونه راوړي او د ابوتراب په فضیلت کښې یو حدیث هم داسې پاتې نه شي مګر دا چې د هغه په

شان د لومړيو خليفه ګانو لپاره ماته راوړئ يا يې اپوته روايت راوړئ.[۱]
ابن عرفه چې په نَفْطَوَيه مشهور دے ليکي:
"ډېر هغه دروغ حديثونه چې د اصحابو په فضيلت کښې بيانيږي د بني اميه په وخت کښې جوړ شوي دي او هغه هم يوائې په دې غرض چې روايت کوونکے ورسره ځان خليفه ته نزدې کړي".[۲]
د خليفه ګانو په مکتب کښې د حديث د روايت کولو دا لنډه غوندې وينا وه.

***

د پيغمبر صلى الله‌عليه‌وآله حديثونه د اهل البيت عليهم‌السلام په مذهب کښې
د اهلبيتوعليهم‌السلام په کتابونو کښې.
امامانو سره يو کتاب و چې نامه يې جامعه وه چې قصه يې داسې ده:
کوم څه چې پيغمبر صلى الله‌عليه‌وآله ته وحي کيدل، د شپې به على عليه السلام پيغمبر صلى الله‌عليه‌وآله ته راتلئ او پيغمبر صلى الله‌عليه‌وآله به هغه ويل او هغه به ليکل.[۳]
هغه ته يې وويل: «وليکه!» ويې ويل: «آيا ويريږې چې زۀ يې هير نه کړم؟» ويې فرمايل: «نه، نه ويريږم؛ ځکه چې له خدايه مې غوښتي دي چې ته څه هير نه کړې؛ خو د خپلو شريکانو لپاره وليکه.» ويې ويل: «زما شريکان څوک دي؟» حضرت صلى الله‌عليه‌وآله امام حسن عليه‌السلام ته اشاره وکړه ـ چې په دغه وخت کښې ماشوم و ـ او ويې فرمايل: «ستا دا زوے له هغوي لومړے کس دے.» بيا يې امام حسين عليه‌السلام اشاره وکړه ـ چې هغه هم دغه وخت ماشوم و ـ او ويې

۱. د شرح نهج‌البلاغه ابن أبى‌الحديد په تفصل کښې د مدائني روايت، ۳ټوک، ۱۵-۱۶ مخ.
۲. هماغه.
۳. در بعضى روايات ديگر آمده كه شبانه‌روزى دو بار نزد پيامبر صلى‌الله‌عليه‌وآله مى‌رفتند. الكافى. كتاب فضل‌العلم، ج۱، ص۶۴، تصحيح استاد على اكبر غفارى؛ سنن ابن ماجه، حديث۳۷۰۸ من باب الاستئذان بكتاب الاذن.

ویل: «له هغوي دویم تن دا دے او د هغه له نسله نهه کسان.»[۱]
حضرت علی علیه‌السلام به هغه څه چې له یوۀ ملاقاته تر بل ملاقاته پورې په پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله وحي شوي وو د اوښ په یوې څرمنې لیکل[۲] چې د دې ټولو لیکلو نامه جامعه شوه. په روایت کښې راغلي دي چې جامعه اویا زراغه[۳] (فُټه) وه او د امام رضا علیه السلام تر وخته پورې اوولسو اصحابو هغه لیدلې ده.[۴]
امامانو به خپلو اصحابو ته له جامعه او د علی علیه السلام له مصحفه (یعنی هغه قران چې وحي بیاني هم په کښې وه) خپلو اصحابو ته روایتونه نقلول[۵] او اصحابو به لیکل، تر دې چې د هغو لیکلو شمیر څلور سوره اصلو ته ورسید او ورته څلور سوه اصله نامه ورکړې شوه. کیدې شي چې وروسته یې شمیر له دې هم زیات شوې وي.
دا اصلونه ډیر واړه واړه کتابونه وو.[۶] له هغوي دوه اصله اوس د تهران په

۱. بحارالانوار، ټوک ۳۲، مخ ۲۳۲.
۲. د اوښ څرمن چې به یې کله صفا کړه نو داسې به شوه لکه اوسنې کاغذ او د لیکلو توان به یې ورباندې لرلو. دا څرمن به یې داسې د داسې څیزونو د لیکلو لپاره استعمالوله چې غوښتل یې تر ډیر وخته پاتې شي. د دې څرمنې ځینې بیلګې اوس هم د امام رضا علیه السلام د روزې په نندارتون کښې پرتې دي چې قراني ایتونه ورباندې لیکلي شوي دي.
۳. کافی، ۱ټوک، ۲۳۹مخ. ۱حدیث؛ بصائر الدرجات، ۱۵۱-۱۵۲مخ؛ وافی، ۲ج، ۱۳۵مخ. ذراع یوه اندازه ده لکه فټ چې د ګوتو له څوکې تر څنګل پورې وي.
۴. معالم المدرستین، ۲ټوک، ۳۴۹-۳۵۹مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری.
۵. معالم المدرستین، ۲ټوک، ۳۴۵-۳۴۹مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری. و همدارنګ وګورئ: فصلنامه علوم حدیث، دریمه شمېره، ۱۴۱مخ، "امیرمؤمنان علیه‌السلام قدیم‌ترین سند حدیثی" مقاله، محمدصادق نجمی.
۶. د اهلبیتو علهیم السلام د مذهب په اصطلاح کښې "اصل" هغه روایي کتاب ته وایي چې لیکوال هغه روایت یا په خپله له معصومه اوریدلي وو یا یې په یوې واسطې سره له معصومه نقلوي، او په کښې داسې حدیث نه وي چې هغه حدیث لیکوال هغه له یو کتابه

پوهنتون کښې د عُصفُری په نامه موجود دي.
ډېره ضروري ده چې دا «اصول اربعمائة» حوزه علميه پيدا کړي او د هغوي سرلیک د حدیثونو په کتابونو کښې بیاموميي چې په کومو کتابونو کښې له هغو اصلونو حدیثونه نقل شوي دي. دا یو ډېر لوی خدمت دے. البته باید کافی، استبصار، تهذیب و... هم وڅېړل شي او دا هم مهم دي.
هغه لومړی کس چې اصول اربعمائة يې راغونډ کړي دي، او زمونږ په لاسو کښې موجود دي هغه شیخ کلیني (وفات کال ۳۲۹ هجری) دے چې څو اصلونه يې په کافي کښې راغونډ کړي دي. کلیني، شل کاله له یوه ښاره بل ښار ته، له یوه کلي بل کلي ته او له نشاپوره تر بغداده تلےدے او څه چې په لاس ورغلي دي، راغونډ کړي دي.[1]
دویم هغه کس چې دا اصول يې راغونډ کړل او په ډېره ښه طریقه يې راغونډ کړل هغه شیخ صدوق (وفات کال ۳۸۱ هجری) دے.هغه له دوو سوو زيات کتابونه لري.[2]
له هغه وروسته شیخ طوسی (وفات کال، ۴۶۰ هجری) دے چې له اصولو يې د فقهې هغه برخه چې په لاس ورغلې وه په استبصار او تهذیب کښې غونډه کړې ده.[3]

لیکلے وي. همدارنګ وګورئ: معالم المدرستین، ۳ټوک، ۲۵۸مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری.
۱. رجال نجاشی، ۲۶۶مخ.
۲. د تفصیل لپاره وګورئ: د من لا یحضره الفقیه کتاب سریزه چې استاد علي اکبر غفاري يې څېړنه کړې ده، ۱ټوک، هماغه چاپ.
۳. دا څلور کتابونه (کافی، من لایحضره الفقیه، استبصار و تهذیب) د شیعو څلور کتابونه ده. او لیکوالان يې (محمد بن یعقوب کلیني د کافی لیکوال، محمد بن علی بن حسین بابویه قمی د من لایحضره الفقیه او محمد بن حسن طوسی د استبصار او تهذیب لیکوال دے) چې دوي په محمدون ثلاثه اول هم مشهور دي.

له ټولو مهم ټکي دا دے چې زمونږ عالمانو د شيخ صدوق له وخته حديثونه سره دوه ډوله کار وکړ: يو کار يې فقهي حديثونو سره وکړ، او يو يې غير فقهي حديثونو سره وکړ. هغوي فقهي حديثونو سره يو خاص کار وکړ. شيخ صدوق په خپلو دوه سوه کتابونو کښې له هغه کسانو روايتونه راوړي دي چې په "من لايحضره الفقيه" کښې له هغوي روايت نه کوي؛ شيخ طوسی په خپل کتاب تبيان کښې له ځينو کسانو لکه عايشه او عبداللّه بن زبير روايت نقلوي چې له هغوي په استبصار او تهذيب روايت نه نقلوي. زمونږ فقيهانو ـ رضوان اللّه تعالی عليهم ـ لکه: آيت اللّه بروجردی او آيت اللّه خويی، په فقهي حديثونو کښې د سند او متن له مخې دومره ځيړنې کړې دي چې يو انسان له دې زياته ځيړنه نه شي کولے او ما علمي بحث سره دا خبره ثابته کړې ده[1] چې که څوک دا وغواړي چې هغه اسلامي حکمونو ته ورسي چې پيغمبر صلی‌اللّه‌عليه‌وآله راوړي دي نو بې له دې يې بله لاره نشته چې د شيعه فقهي رسالو ته رجوع وکړي. خو له بده مرغه له فقهي حديثونو علاوه په نورو کښې ډېره ځيړنه نه ده شوې. د بيلګې په توګه شيخ طوسی، د «اِفْك» قصه نقلوي او وايي چې دا د عايشې په هکله ده او ايتونو د عايشې د خلاصي لپاره نازل شوي دي.

دا خبره د شيخ طوسي له تبيانه مجمع البيان ته هم تلې ده او... د ابوالفتوح رازي تفسير ته او د ګازر تفسير ته او نورو ته.

په داسې حال کښې چې د «افك» ايتونه د ماريه د خلاصي لپاره نازل شوي دي چې عايشه او د هغو پلويانو په هغې پسې تړلي وو. (د اصل قصې لپاره "نقش عائشه در تاريخ اسلام" کتاب، ج ۱ ، مخ ۸۲ ـ ۸۸ ته مراجعه وکړئ.)[2]

---

۱. معالم المدرستين، ۳ټوک، ۲۵۳ـ۳۲۵مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری.

۲. همدارنګ وګورئ: احاديث أم‌المؤمنين عايشه کتاب، ۲ټوک، ۹۹ـ۱۵۳ و ۱۲۵ـ۱۸۵مخونه. لومړی چاپ، ۱۴۱۸هـ.

هغه لومړنی کس چې تر ننه پورې یې زمونږ په غیر فقهي حدیثونو کښې څېړنه کړې ده هغه علامه شوشتری رحمه‌الله دے چې په الأخبار الدخیلة کتاب او په خپلو نورو کتابونو[۱]، کښې یې ارزښتمن کارونه کړي دي.
مونږ د حدیثونو، ادابو، اخلاقو او عقیدو حدیثونو ته ډېر اړمن یو. خو که زۀ وغواړم چې هغه خرابکارۍ چې زمونږ په غیر فقهي کتابونو کښې شوي دي نه په فقهي کتابونو کښې، بیان کړم، نو ډېرو کتابونو لیکلو ته اړمن یم بې له هغه کتابونو چې لیکلي مو دي.[۲]
او ځینې داسې روایتونه هم شته چې زۀ ورته «منتقله روایات» وایم دا روایتونه په اصل کښې د خلیفه ګانو د مذهب په کتابونو کښې وو او له هغه ځایه زمونږ کتابونو ته، مخصوصا د شیخ طوسي تبیان او نورو ته راوړیدلي دي، او تر دې چې لکه د شیخ عباس قمي منتهی الامال ته هم راغلي دي.[۳]
د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د سیرت په کتابونو کښې هم پوره څېړنه نه ده شوې.
کله بحارالانوار په ایران کښې نه و چا شوې، نو زۀ په کاظمین کښې وم. اراده مې وکړه چې یوه علمي ډله جوړه کړو چې د بحار تصحیح وکړي او بیا یې چاپ کړو، علمي ډله جوړه شوه، زۀ وم او شیخ محمد رضا شبیبی (د شیعه عالماو او د عراق د علمي ډلې مشر) و؛ ډاکټر مصطفی جواد (چې په عربۍ ژبه کښې یې تخصص لرلو) او ډاکټر صاحب زینی هم و.
ومې ویل د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله له سیرته شورو کړم، نو داسې حدیثونو ته ورسیدم چې هیڅ امکان نه لري چې هغه صحیح وي؛ مثلا دا چې څمکه د غوا په

---

۱. لکه بهج الصباغة فی شرح نهج البلاغة.
۲. وګوئ د القرآن الکریم و روایات المدرستین دریم ټوک او د هغه روایتونو د سندونو څېړنه چې حاجي نوري د دلیل په توګه راوړي دي.
۳. د لازیات تفصل لپاره وګورئ معالم المدرستین، ۳ټوک، ۳۵۹ ـ ۳۶۰مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری او نقش ائمه در احیاء دین، ۷ ټوک او القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۳ټوک، ۱۱۹ـ۱۲۸مخ.

ښکر باندې ده، غوا په یوۀ مهې ده او...! د دې راوي څوک و؟ کله چې مې یې سند ولټوۀ نو ومې لیدل چې سند یې له ابوالحسن البکر دے[1] نو هلته مې دا ضروري وګڼله چې د بحارالانوار مصدرونه (چې له کوم ځایه راخستې شوے دے) ولټوم او په دې لټه کښې مې ولیدل چې علامه مجلسي د خپل کتاب په مصدرونو کښې د شیعو د دوه سوه پنځوسو مصدرونو نامې اخستې دي او د اهل سنتو له نوي مصدرونو نامې یې اخستي دي. ما وکتل چې علامه مجلسي فرمايي چې ابوالحسن البکری شیعه و او د هغه د شیعه شونې لپاره دلیلونه راوړي یو دلیل یې دا و چې دا حدیثونه یې په دهه ربیع‌المولود «فی محضر من العلماء» کښې لوستي دي.[2] دویم دلیل یې دا و چې هغه د شهید ثاني استاذ و.

د هغه لومړی دلیل خو زمونږ لپاره حجت نه دے. له دې سببه چې د علماوو په وړاندې کیدې شي له سیره ابن هشامه هم یو مطلب د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په هکله مونږ ته نقل کړي.

د دویم دلیل په هکله مو هم څیړنه او بحث وکړ. معلومه شوه چې دا کس د شهید ثاني په روایت کښې استاذ و او هغه هم د روایتونو په اجازت کښې چې شیعه په سني ته او سني به شیعه ته ورکوله.

بیا مې مطالعه وکړه؛ ومې لیدل ابوالحسن البکري دوه کسان دي: یو په شام

---

۱. احمد بن عبدالله بن محمد، د لومړی خلیفه ابوبکر له لمسیو دے چې په دریمې پیړۍ کښې وفات شوے دے ذهبی د هغه د ژوند په حال کښې لیکي: «واضع القصص التی لم تکن قط» او هغه هغه ابوالحسن البکری محمد بن محمد بن عبدالرحمن نه علاوه یو بل کس دے چې په ۹۵۴ هجری کال کښې وفات شوے دے.

د ابو الحسن البکری په هکله د خبرتیا لپاره وګورئ: میزان الاعتدال، د احمد بن عبدالله د ترجمې شمېره ۴۴۰ ژوند لیک او لسان المیزان (د ترجمې شمېره ۲۳۹) او اعلام زرکلی، ۱ټوک، ۱۴۸مخ.

۲. معلومیږي چې په هغه وخت کښې به په اصفهان کښې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د زوکړې لس ورځې جشن کیده.

کنبې و او یو په مصر کنبې. د یوۀ نامه احمد ده او د دویم محمد. دا روایت د هغه مصري دے چې په جعلي حدیثونو مشهور دے او درې کتابه لري: یو د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله د زوکړې په هکله یو د علی علیه السلام د شهادت په هکله او یو کتاب یې د حضرت زهرا(س) په هکله لیکلے دے چې د دې کتابونو مطلبونه د بحارالانوار په وسیله، زمونږ کتابونو ته راغلي دي او تر دې چې منتهی الامال ته هم راغلي دي. نو د دغو کسانو حدیثونه په دې طریقه زمونږ کتابونو ته راغلي دي.

د شیعه عالمانو تر منیځ له تیر وخته تر اوسه پورې، ډېرو کمو کسانو د حدیث داسې خدمت کړے دے لکه څه رنګ چې علامه مجلسي کړے دے. دغو عالمانو چې کوم خدمتونه کړي دي هغه باید کم ونه ګڼو او مونږ چې څه لرو له هغوي یې لرو. د شیعو عالمان د یوبل درناوې کوي خو د یو بل تقلید نه کوي. مونږ تقلید نه کوو. مونږ د سیرت، د قران د تفسیر، عقیدتي، اخلاقي او ادبي حدیثونو په څېړنه کنبې همداسې څېړنې ته اړمن یو چې کومه څېړنه زمونږ عالمانو د فقهي حدیثونو په هکله کړې ده. اوس د تیرو عالمانو د مزبوت کارې یوه بیلګه بیانوو.

د حدیثونو په نقلولو او لیکلو کنبې د شیعه د زیرتیا یوه بیلګه

له هغه عالمانو چې په حدیث کنبې یې کار کړے دے او ما یوازې هغوي په خپله لیدلي دي، یو زما نیکه خاتم المحدیثین آقا میرزا محمد شریف عسکری تهرانی و چې د آیت اللّه العظمی میرزا حسن شیرازی (د تماکو د حرامیدو فتوا چې یې ورکړې وه) او د سامرا دریم عالم و. آقا میرزا محمد تهرانی، مستدرك بحار لیکلے و چې یوازې اجازت نامې یې پینځه ټوکه وې چې مرحوم شیخ آقا بزرګ تهرانی او مرحوم آقا سید محسن امین عاملی د اجازات له کتابه په خپلو کتابونو کنبې له هغې ګټه اخستې ده. د بحار د اجازتونو کتاب هم پینځه ټوکه دے زه په هغو کنبې د دوو اجازتونو ځینې برخې دلته راوړم چې وګورئ چې

زمونږ عالمان د حديث په ليکلو او نقلولو کښې څنګه وو. دا هغه دوه اجازې دي چې ما هغه د القرآن الکريم و روايات المدرستين کتاب کښې له اجازات البحار الانوار نقل کړي دي، هلته په خپله د علامه مجلسي په خط چاپ شوي دي.

١. د شيخ فخرالدين محمد چې فرزند علامه حِلی زوې و (وفات کال يې ٧٧١ هجری) شيخ محسن بن مظاهر ته په اجازې کښې داسې راغلي دي:

(و أجزتُ له ايضاً أن يَرْوِيَ عنّي مصنفات الشيخ أبيجعفر محمد بن الحسن الطوسي و من ذلك كتاب تهذيب الاحكام فإني قرأته[١] على والدي درسا بعد درس و تمت قراءته فى جرجان سنة اثني عشر و سبعمائة، عنّي عن والدي ثم والدي قرأه على والده أبيالمظفر يوسف بن علي و أجاز له روايته ثم يوسف المذكور قرأه على الشيخ معمّر بن هبة اللّه بن نافع الوراق و أجاز له روايته ثم الفقيه معمّر المذكور قرأه على الفقيه أبيجعفر محمد بن شهرآشوب و أجاز له روايته ثم شهرآشوب قرأه على مصنفه أبيجعفر محمد بن الحسن الطوسي و قرأه جدّي مرة ثانية.)

ګورو چې شيخ فخرالدين محمد، دا کتاب په دوو طريقو (يو بل پسې درسونو کښې) تر دې چې تر ليکوال راورسي اجازت ورکړے دے يعنی کتاب يې دوه ځله خپل استاد ته لوستې دے او هر يو استاذ يې خپل استاذ ته لوستې دے تر دې چې ليکوال ته رارسيدلے دے.

٢. او يو بل روايت هغه مرحوم مجلسي د کافي کتاب لپاره اجازه ده چې دلته يې راوړو. د کافي کتاب دا نسخه د امام رضا عليه السلام د مزار په کتابتون کښې پرته ده زۀ تاسو ته د دې اجازې يوه برخه وړاندې کوم:

تصحيحا و تدقيقا و ضبطا في مجالس آخرها خامس عشر شهر جمادى الأولى

---

[١]. قراءة په دې معنی دے چې يو لفظ او د هغې معنی له استاذه زده کړې. د لا ډېر خبرتيا لپاره وګورئ القرآن الکريم و روايات المدرستين کتاب، ١ټوک، ٢٨٢-٢٩٩مخونه، لومړے چاپ، ١٤١٥ هجری.

من شهور سنة ثلاثة و ثلاثون بعد الألف من الهجرة.)

او په یو بل ځای کښې په بلې اجازې کښې فرمایي:

أنهاه المولى الفاضل البارع الذکی الألمعي، مولانا محمد شفیع التویسرکاني، سماعا تصحیحا تدقیقا ضبطا في مجالس آخرها بعض أیام شهر ذی‌القعدة سنة ثلاث و ثمانین بعد الألف من الهجرة.

یعنی لکه څه رنګ چې کافي کتاب به یې تر هر ځای پورې لوسته، اجازت ورکوونکي استاذ به د هغه کتاب په حاشیه کښې هغه ته اجازت لیکل. بیا فرمایي:

أجزت له ـ دام تأییده ـ أن یروي عنّي کلّ ما صحت لي روایته و إجازته بأسانیدي المتصلة إلى أصحاب العصمة....

روایتي اجازت زمونږ د عالمانو په نزد، د نن سبا د اجتهاد د اجازت په شان ده. داسې نه وه چې (یو له هغوي زۀ یم چې له شیخانو: مرحوم شیخ اقابزرګ تهراني او زما نیکه مرحوم له خوا د روایت کولو اجازت لرم او کله کله هم د روایت کولو اجازت ورکوم)، یو کلي عبارت سره ووایي «أجزت له أن یروی عنی ما صحت لی روایته.» نه؛ بلکې څه چې د اجازت ورکونکي په وړاندې صحیح ولوستل شي نو د هغې په هکله به یې ویل چې ما د دې اجازت درکړ (او دا اجازت مې د پلانکي او پلانکي له لارې درکړ تر دې چې د کتاب لیکونکي ته به ورسید.)

زمونږ د عالمانو د روایت په علم کښې دا طریقه په تیرو وختونو کښې وه؛ خو له کله راهسې چې د اخباریانو او اصولیانو تر مینځ شخړې رامینځته شوې نو زمونږ ډېر کار دا شوے دے چې په فقهي حدیثونو کښې غور وکړو. او حدیثونه هماغه شان چې پکار دي خپل استاد ته نه لولو او له خپل استاذه یې نه روایتوو او زمونږ تر مینځ اجازت ورکول د هغه وړاندې وخت غوندې نه دي پاتې.

خو څۀ چې مې د خلیفه ګانو په مذهب کښې لیدلي دي، د هغې یوه بیلګه بیانوم: د اهل سنتو په یوې سرچینې کښې راغلي وو چې د هغوي یو عالم (د علم د

خاوندانو په کور کښې)، یو ماشوم په ځانګو کښې ولید. ویې ویل: "ویریږم چې دا ماشوم زما درس ته راونه رسي! نو زهٔ دې ماشوم ته اجازت ورکوم چې له ما روایت وکړي".[۱]

نو دې ته په پام، لکه څه رنګ چې ګورو د خلیفه ګانو د مذهب د روایت د نقلولو طریقه د اهلبیتو علیهم السلام له مذهبه ډېره جدا ده.

Aghalibrary.com

۱. القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۱ټوک، ۳۱۳مخ.